

ilahiyat akademi

Sayı: 21, 2025, 93-126.

Issue: 21, 2025, 93-126.

Abdulfettâh el-Kâdî'nin Şerhu's-Sirru'l-masûn fî rivâyeti Kâlûn Adlı Eserinin Kıraat İlmi Açısından Değerlendirilmesi

Evaluation of 'Abd al-Fattâh al-Qâdî's Work Named *Sharh al-Sirr al-Maşûn fî Rîwâyat al-Qâlûn* in terms of the Science of Qirâ'a

Mustafa AKSOY

Dr. Öğr. Üyesi Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı
Asst. Prof., Gaziantep University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric,
Gaziantep/Türkiye

mustafaaksoy@gantep.edu.tr | ORCID: [0000-0002-2081-172X](https://orcid.org/0000-0002-2081-172X) | ROR ID: [020vvc407](https://ror.org/020vvc407)

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi Date Received

20 Ocak 2025 20 January 2025

Kabul Tarihi Date Accepted

16 Nisan 2025 16 April 2025

Yayın Tarihi Date Published

29 Haziran 2025 29 June 2025

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned with Turnitin software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Mustafa Aksoy).

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mustafa Aksoy).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır.

Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Aksoy, Mustafa. "Abdulfettâh el-Kâdî'nin Şerhu's-Sirru'l-masûn fî rivâyeti Kâlûn Adlı Eserinin Kıraat İlmi Açısından Değerlendirilmesi". *İlahiyat Akademi* 21 (Haziran 2025), 93-126. DOI: [10.52886/ilak.1623389](https://doi.org/10.52886/ilak.1623389)

Atıf/ Cite as

Aksoy, Mustafa. "Evaluation of 'Abd al-Fattâh al-Qâdî's Work Named *Sharh al-Sirr al-Maşûn fî Rîwâyat al-Qâlûn* in terms of the Science of Qirâ'a". *Theological Academia* 21 (Haziran 2025), 93-126. DOI: [10.52886/ilak.1623389](https://doi.org/10.52886/ilak.1623389)

Öz

Kıraat ilminin hiç şüphesiz üstlenmiş olduğu ve titizlikle yerine getirdiği en büyük görev, sahih kıraatleri sahih olmayan kıraatlerden ayırarak ilahi vahiy olan Kur'ân-ı Kerîm'in kelime ve telaffuzlarının günümüze kadar korunarak gelmesini sağlamaktır. Kur'ân'ın nüzulundan günümüze tarihin her döneminde bu amaca matuf binlerce büyük şahsiyet hayatını Kur'ân-ı Kerîm ve kıraat ilmine feda etmiş ve kendisinden sonraki gelecek nesillere miras olarak bu alanda sayısız eserler bırakmışlardır. Yakın tarihimizde hayatı boyunca bu ilimle iştigal eden ve alana dair birçok önemli eser kaleme alan âlimlerden biri de Mısırlı Abdulfettâh el-Kâdî'dir. Eserleri kıraat ilminin farklı alanlarına dair kaynak niteliğinde hem nazım hem mensur olarak kaleme alınmış önemli eserlerdir. Kendisinin Mısırlı olması ve Mısır'da kıraat tedrisinde öncelikle ve daha çok Şâtıbiyye Tarîkî'nin yaygın olması, kaleme almış olduğu eserlerin çerçevesini belirlemede önemli rol oynamıştır. Kâdî'nin eserlerinde gözüken genel ortak özellik, eski klasik kıraat ve tecvit eserlerinin tekrar edilmesinden öte; yazıldığı dönemin ihtiyaçlarına cevap niteliğinde olmasıdır. Müellif, kendi yaşadığı dönemde özellikle Mısır'da kârîler arasında Kur'ân-ı Kerîm tilavetinin daha çok Verş rivayetiyle icra edilmesi ve muhtemelen Verş rivayetinin, Kâlûn rivayetinden daha meşhur olmasından dolayı her iki rivayet arasındaki ihtilaf edilen yerleri önce nazmederek daha sonra da istifadenin kolaylığı açısından manzumesini şerh ederek ilgililerin istifadesine sunmuştur. Bizim bu çalışmamız Kâdî'nin eserlerinden biri olan *Şerhu's-Sirru'l-masûn fi rivâyeti Kâlûn* ismini verdiği Nâfi' kıraatinin râvîleri olan Kâlûn ve Verş rivayetlerinin ihtilaf ettikleri yerlere dair yazdığı eserini kıraat ilmi açısından tahlil ve tenkide tabi tutmaktadır. Bu şerhin aslı ise 40 beyitten oluşan *es-Sirru'l-masûn fi rivâyeti Kâlûn* adlı manzumedir. Makalede müellifin kıraat ve rivayet vecihlerine vukufiyeti, meseleleri veciz ve anlaşılır bir şekilde beyanı, şerhte izlemiş olduğu metot ve şerhin başından sonuna bu metoda sadık kalıp kalmadığı ele alınıp incelenmektedir. Ayrıca eserde yer alan mevzuların neler olduğuna ve nasıl ele alındığına; bir kıraattaki iki rivayet arasındaki farklılıkların ortaya konmasının önemine dikkat çekilmektedir. Bununla beraber eserde zikredilen bazı mevzular gerek eserin ismiyle bağdaşmamasından gerekse ele alınış şekilleri ve açıklamaları açısından tenkit edilmiştir. Sonuç kısmında, müellifin şerhte takip etmiş olduğu metoda dair mülahazalar ve bazı konularda izlemiş olduğu metottan ayrıldığı için tenkitlere yer verilmiştir. Bu eserin incelenmesi ve çalışılması *Şerhu's-Sirru'l-masûn* adlı eserini günümüz çalışmalarına kazandırarak kıraat ilmi taliplerinin istifadelerine sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca bir kıraat âlimi olarak Abdulfettâh el-Kâdî'nin bu ilimle olan irtibatının ne denli sağlam ve kuvvetli olduğunu ortaya koymak, onun kıraat ilmine olan vukûfiyeti ve derinliğine şahit olmak ve böylesi önemli bir kıraat âlimini günümüz kıraat talipleriyle tanıştırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Nâfi' Kıraati, Kâlûn, Verş, Abdulfettâh el-Kâdî, Manzume, Şerh, *Şerhu's-Sirru'l-masûn*.

Abstract

The greatest duty that the science of qirā'a has undoubtedly undertaken and meticulously fulfilled is to ensure that the words and pronunciations of the Holy Qur'ān, which is a divine revelation, have been preserved until today by distinguishing the authentic recitations from the inauthentic ones. From the revelation of the Qur'ān to the present, thousands of great personalities have devoted their lives to the science of the Qur'ān and qirā'a throughout history and have left countless works in this field as a legacy for future generations. One of the scholars in our recent history who engaged in this science throughout his life and wrote many important works in this field is 'Abd al-Fattāh al-Qāḍī from Egypt. His works are important sources of knowledge on different areas of the science of qirā'a, written both in verse and prose. The fact that he was Egyptian and that the Shātibiyya Tarīq was the most prevalent recitation school in Egypt played an important role in determining the framework of the works he wrote. The common feature seen in Qāḍī's works is that they are a response to the needs of the period in which they were written, rather than simply repeating old classical qirā'a and tajwīd works. Since the recitation of the Holy Qur'ān was mostly performed with the Warsh narration, especially among the qāris in Egypt, during his time, and probably because the Warsh narration was more famous than the Qālūn narration, the author first composed the conflicting parts between the two narrations and then made annotations on the poetry for the benefit of those who are interested in it, for the ease of use. This study analyzes and criticizes one of Qāḍī's works, *Sharḥ al-Sirr al-Maşūn fî Riwāyat al-Qālūn*, which he wrote about the places where the narrators of the narrations of Qālūn and Versh, the narrators of the Nāfi' qirā'a, disagreed in terms of the science of qirā'a. The original of this commentary is a poem of 40 couplets titled *al-Sirr al-Maşūn fî Riwāyat al-Qālūn*. In this article, the author's mastery of the qirā'a and narrations, his succinct and comprehensible presentation of the issues, the method he followed in the commentary, and whether he remained faithful to this method from the beginning to the end of the commentary are discussed and analyzed. In addition, attention is drawn to what the issues in the work are and how they are handled, and the importance of revealing the differences between two narrations in one qirā'a. In addition, some of the issues mentioned in the work are criticized both for their incompatibility with the title of the work and for the way they are handled and explained. In the conclusion, the author's comments on the method he followed in the commentary and criticisms for deviating from the method he followed in some issues are included. The examination and study of this work aims to present *Sharḥ al-Sirr al-Maşūn* to the benefit of the aspirants of the science of qirā'a by integrating it into today's studies. In addition, it aims to reveal how solid and strong 'Abd al-Fattāh al-Qāḍī's connection with this science is as a scholar of qirā'a, to witness his proficiency and depth in the science of qirā'a, and to introduce such an important scholar of qirā'a to today's qirā'a students.

Keywords: Qirā'a, Nāfi' Qirā'a, Qālūn, Warsh, 'Abd al-Fattāh al-Qāḍī, Poetry, Commentary, *Sharḥ al-Sirr al-Maşūn*.

Giriş

Ulûmü'l-Kur'ân'ın alt dallarından biri olan kıraat ilmi, Kur'ân-ı Kerîm'deki kelimelerin gerek bünyelerinde gerekse seslerinde meydana gelen değişiklik ve farklılıkları, nakledenlere nispet ederek inceleyen bir ilim dalıdır.¹ Pratikte Hz Peygamber'in (sav) indirilen âyetleri sahabilerine, sahabilerin tâbiüne ve bu şekilde her neslin bir sonraki nesle nakletmesiyle başlayan kıraat ilmi, teorikte Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'a (ö. 224/838)² ait olduğu bilinen *el-Kırâât* adlı ilk eserin³ tedvin edilmesiyle müşahhas bir disiplin haline gelmeye başlamıştır.⁴ Telif edilen eserler ilk başta yalnızca belli bir bölgede okunan kıraat ile diğer bölgelerde yaygın olan kıraatler arasındaki farklılıkları konu alsa da zaman geçtikçe tecvit, senet, kıraat imam ve râvileri, tarikler, Mushaf ve resmü'l-Mushaf gibi farklı konuları da içeren eserler kaleme alınarak kıraat ilminin alanı genişlemiştir.⁵ Kıraat ilminin doğuşundan bugüne tarihin her döneminde fikrî ve amelî olarak kendini bu ilme adanmış yüce şahsiyetler çıkmış; bir taraftan talebe yetiştirerek senet zincirini oluştururken bir taraftan da alana dair çok kıymetli ve farklı sayısız eserler telif etmişlerdir. Eserler nesir ve nazım şeklinde telif edilmiş olmakla beraber daha çok mensur olarak yazılmıştır. Ancak mensur eserlerin büyük hacimli ve ciltler halinde olmasından dolayı, ezberlenmesi ve hatırlanması kolay olsun diye birçoğu manzum hale getirilmiştir. Buna en güzel örneklerden biri, günümüzde kıraat ilmiyle meşgul

¹ Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl ed-Dimyâtî (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2006), 222; Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali İbnü'l-Cezerî, *Müncidi'l-mukriîn ve mürşidi't-tâlibîn*, nşr. Muhammed Ali Beydûn (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 9; Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdilgânî ed-Dimyâtî el-Bennâ, *İthâfû fuzalâi'l-beşer fî'l-kırâati'l-erbeate aşer* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 6. Ayrıca ulûmu'l-Kur'ân kaynaklarında kıraat ilmine yer verilmesine bir örnek için bk. Murat Akkuş, "Mennâ' Halîl Kattân'ın Mebâhis Fî 'Ulûmi'l-Kur'ân Adlı Eserinin Kıraat İlmi Açısından Değerlendirilmesi", *Ulûmu'l-Kur'ân Kaynaklarında Kıraat İlmi*, ed. Yaşar Akaslan (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019), 219-251.

² Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr alâ't-tabakâti ve'l-a'sâr*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 1/76; Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*, thk. G. Bergstrasser (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006), 2/18; Zülfikar Tüccar, "Ebû Ubeyd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/244-246.

³ Kıraat ilmi kaynaklarında bu alana dair kaleme alınan ilk eserin Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'a ait olduğu zikredilse de Ebû Ubeyd'den önce de kıraate dair eser yazarların varlığından bahsedilmektedir. bk. Nebîl b. Muhammed İbrahim Âl-i İsmail, *İlmü'l-kırâât neş'etuhû ve atoâruhû ve eseruhû fî'l-ulûmi's-şer'iyye* (Riyâd: Mektebetü't-Tevbe, 2000), 99-103; Abdurrahman Çetin, *Kurân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 256-25; Ahmed Mahmud Abdussemmî el-Hafeyân, *Eşheru'l-mustalehât fî femi'l-edâi ve ilmi'l-kırâât* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2001), 35.

⁴ Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-kırâati'l-aşr*, nşr. Muhammed Ali Beydûn (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 1/33; Abdülhamit Birışık, *Kıraat ilmi ve Tarihi* (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 74; Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshâk en-Nedîm, *el-Fihrist* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.), 53.

⁵ es-Seyyid Rızk Tavîl, *Fî ulûmi'l-kırâât medhal ve dirâse ve tahkik* (Mekke: el-Mektebetü'l-Faysaliyye, 1985), 40-43; Nebîl Âl-i İsmail, *İlmü'l-kırâât* 107; Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 257-271.

olanların çokça başvurduğu kaynak eserlerden; Ebû Amr ed-Dânî'nin (ö. 444/1053)⁶ telif ettiği mütevatir yedi kıraate dair ait *et-Teysîr*⁷ isimli eserin, İmam Şâtıbî (ö. 590/1194)⁸ tarafından *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*⁹ adıyla manzum hale getirilmesidir. Yine aynı şekilde İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429)¹⁰ *en-Neşr fî'l-kırââtî'l-aşr*¹¹ adlı eserini, bizzat kendisinin *Tayyibetü'n-neşr* adıyla nazmetmesidir. Yakın tarihimizde bu geleneği devam ettirenlerden biri de hiç şüphesiz Mısır'ın yetiştirdiği büyük kıraat âlimlerinden Abdulfettâh el-Kâdî'dir (ö. 1403/1984). Kâdî, kıraat ilmine dair nesir ve nazım halinde 30'a yakın eser kaleme almıştır. Çalışmamızda tahlil ve tenkidini yapacağımız eser, *Şerhu's-Sirru'l-masûn fî rivâyeti Kâlûn* ismiyle yazılmış Nâfi' (ö. 169/785)¹² kıraatinde Kâlûn (ö. 220/835)¹³ rivâyetinin Verş (ö. 197/812)¹⁴ rivâyeti ile ihtilaf ettiği yerlere dair bir eserdir. Bu şerh aslında müellifin daha önce manzum olarak kaleme aldığı ve daha sonra kendisinin şerhettiği *es-Sirru'l-masûn fî rivâyeti Kâlûn* adlı 40 beyitten oluşan manzumenin şerhidir. Eserin tahliline geçmeden önce müellif ve tahlilini yapacağımız eser hakkında biraz bilgi vermek yerinde olacaktır.

⁶ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâî'l-kibâr*, 1/345; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/447-449; Abdurrahman Çetin, "Dâni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/459-461.

⁷ Endülüslü kıraat âlimi Ebû Amr ed-Dânî'nin (ö. 444/1053) yedi kıraate dair yazdığı eser. bk. Abdurrahman Çetin, "et-Teysîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/57;

⁸ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâî'l-kibâr*, 2/531; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/20-22; Abdurrahman Çetin, "Şâtıbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/376-377.

⁹ Eser Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teysîr fî'l-kırââtî's-seb'* adlı kitabının manzum şeklidir. 1173 beyitten oluşmuş ve müellifine nisbetle *eş-Şâtıbiyye* diye şöhret bulmuştur. bk. Fatih Çollak, "eş-Şâtıbiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/551-557.

¹⁰ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/217-220; Muhammed Mutî' el-Hâfiz, *Şeyhu'l-kurrâ el-İmâm Şemsüddîn İbnü'l-Cezerî* (Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1995), 7-23; Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/551-557.

¹¹ İbnü'l-Cezerî'nin, o güne kadar meşhur ve yaygın olarak tedris edilen yedi kıraat dışındaki sahih mütevatir okuyuşları da içine alan, on kıraate dair eseridir. Abdulhamit Bırışık, "en-Neşr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/19-20; Muhammed Mutî' el-Hâfiz, *el-İmâm Şemsüddîn İbnü'l-Cezerî fihris müellefâtihî ve-men terceme leh* (Dübey: Merkez Cuma el-Mâcid li's-Sekâfe ve't-Türâs, 1994), 7-51.

¹² Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâî'l-kibâr*, 1/41; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/288; Tayyar Altıkulaç, "Nâfi' b. Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/268-269.

¹³ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâî'l-kibâr*, 1/64; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/542-543; Tayyar Altıkulaç, "Kâlûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/287-289.

¹⁴ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâî'l-kibâr*, 1/63; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/446-447; Tayyar Altıkulaç, "Verş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/63.

1. Abdulfettâh el-Kâdî

Abdulfettah el-Kâdî Ezher ulemasının ileri gelenlerinden ve kıraat ilminde tebarüz etmiş muhakkık bir âlim olmakla beraber diğer şer'î ilimlerde ve Arap dili ve belagatına dair ilimlerde de yetkin ve rusuh sahibi bir alimdir.¹⁵

1.1. Hayatı ve İlmi Kişiliği

Tam ismi, Abdulfettah b. Abdulganî b. Muhammed el-Kâdî'dir. Mısır'ın Buheyra bölgesinin Demenhûr şehrinde 1907 yılında dünyaya gelmiştir.¹⁶ İlk eğitimine doğduğu Demenhûr kentinde küçük yaşta Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemekle başlayan Kâdî, hafızlığını tamamladıktan sonra birden fazla hocasına kıraat-i aşere okuyarak icazet almıştır. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini İskenderiye'ye giderek Ezher Akademisi'nde, lisans eğitimini ise Kahire el-Ezher Üniversitesi'nde tamamlayarak 1931 yılında mezun olmuştur. Daha sonra Ezher Üniversitesi'nin tefsir ve hadis bölümünün ihtisas kısmına başlamış ve 1935 tarihinde başarıyla burayı da bitirerek günümüzdeki "doktora" unvanına denk gelen "ihtisas diploması"nı almıştır.

Kâdî, ihtisas/doktora eğitiminden sonra birçok alanda önemli görevlerde bulunmuştur. Ezher'e bağlı lise ve kurumlarda öğretmen olmuş, müdür ve şeyh olarak birçok farklı kademedede görev almış, Edebiyat Fakültesi kıraat ilmi bölüm başkanlığı yapmış ve en son Ezher Liseleri Genel Müdürü görevine atanarak emekliliğine kadar aynı görevde kalmıştır. Ayrıca Ezher Mushafları İnceleme Kurul Başkanlığı, Kâhire'de Şârânî Mescidi'nin hatipliği ve Mısır Arap Cumhuriyeti Radyosunda kurrâ seçim sınav komisyonunda üyelik gibi önemli görevlerde de bulunmuştur. 1974 yılında Medine-i Münevvere'ye intikal ederek aynı yıl açılan Kur'ân-ı Kerîm Fakültesi Kıraat Bölümü'nün kurucu başkanlık vazifesini üstlenerek kıraat bölümünün müfredatından işleyişine kadar her merhalesinde maddi manevi destek ve katkılarını sunmuştur.

Küçük yaşlarda kıraat eğitimine başlayan Kâdî, ömrü boyunca ilim meclisleriyle iç içe bir hayat geçirmiştir. Öğrencilik yıllarında dönemin ileri gelen büyük âlimlerinden ve kurrâdan dersler alarak İslami ilimler, Arap dili-edebiyatı ve özellikle de kıraat ilmi alanında kendini geliştirmiştir. Çalışma hayatı ve hocalık döneminde ise kıraat ilmi her zaman hayatının merkezinde olmuş, kıraat ilminin hemen her alanında birçok farklı eser kaleme almıştır. Bununla beraber sayısız talebe yetiştirmiş, yüzlerce talebeye kıraat okutarak on kıraatten icazet vermiştir.

¹⁵ İlyâs b. Ahmed Hüseyin b. Süleymân el-Bermâvî, *İmtâ'u'l-Fudâlâ bi Terâcimi'l-Kurrâ fî mâ Ba'de'l-Karni's-Sâmini'l-Hicrî* (Medine: Dârü'n-Nedveti'l-Âlemiyye, 1998) 1/194-201.

¹⁶ Müellifin hayatı, ilmi kişiliği ve eserlerine dair daha geniş bilgi için bk. Abdulfettâh es-Seyyid Acemî el-Mersafî, *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîd kelâmî'l-bârî* (Medine: Mektebetü Tayyibe, 1982), 667-672.

1.2. Hocaları

Kaynaklarda İskenderiye ve Kahire'den 26 hocasının ismi zikredilmektedir. Hepsisi de çok değerli ve ilim erbabınca tanınan büyük âlimlerden olan bu zevâtın bazıları şunlardır:

İlk hafızlığını tamamladığı hocası Şeyh Ali İyâd, Kıraat-i aşera okuduğu ve icazet aldığı ilk hocası Mahmud b. Muhammed Nasruddîn, Ezher Üniversitesi Şeyhi Mahmûd Şeltût, Dr. Abdullah Dırâz, Yusuf ed-Ducevî, Mahmud Hattâb es-Sübkî, Ezher Büyük Ulemalar Heyeti üyesi Şeyh Ahmed Mekkî, Ezher Büyük Ulemalar Heyeti üyesi Şeyh Abdullah Câd, Ezher Üniversitesi Şeyhi Şeyh Muhammed el-Hıdır Hüseyin ve Şeyh Seyyid b. Ali el-Mersafî.

1.3. Talebeleri

Kendisinden on kıraat veya ifrad ile farklı kıraatleri okuyup icazet almış sayısız öğrencisi bulunmaktadır. Onlardan bazıları ise şunlardır:

İbrahim el-Ehdar, Munîr b. Muhammed el-Muzaffer et-Tûnusî, Ali Abdurrahman el-Huzeyfî, Abdulaziz Abdulfettah el-Kârî, Ali Müşrif el-Ömerî, Saîd Ahmed Muhammed Îsâ, Musa Şahin Lâşîn, Zekeriya el-Berrî, İvadullah Hicâzî ve Mahbûbullah Rahmet Velî.

1.4. Eserleri

Kâdî, eser yönüyle velûd bir âlimdir. Telif ve tahkik ettiği eserlerin çoğunluğu kıraat ilmine ait olmakla beraber tefsir ve fıkha dair eserleri de mevcuttur. Telif eserlerinin tamamı ile makale ve hutbelerinin bir kısmı talebelerinden Abdülaziz el-Kârî'in başkanlık ve gözetiminde ilmi heyet tarafından bir araya getirilerek 7 cilt halinde basılmıştır.¹⁷ Kıraat ilmine dair telif ettiği eserlerinden birkaçının isimleri şöyledir:

el-Vâfî şerhu's-şâtıbiyye fî'l-kırââtî's-seb'

el-Îdâh li metni'd-dürra fî'l-kırââtî's-selâseti'l-mütemmîme li'l-kırââtî'l-aşr

el-Budûru'z-zâhîra fî'l-kırââtî'l-aşri'l-mütevâtira min tarîkayî's-şâtıbiyye ve'd-dürra

Nazmu's-sirru'l-masûn fî rivâyeti Kâlûn mine's-şâtıbiyye

Şerhu's-Sirru'l-masûn fî rivâyeti Kâlûn mine's-şâtıbiyye

el-Kırâât fî nazari'l-müsteşrikîn ve'l-mülhidîn

¹⁷ Abdulaziz b. Abdulfettâh el-Kârî, *el-E'mâlü'l-kâmile li's-şeyhi'l-allâme Abdulfettâh b. Abdulgani el-Kâdî* (Cidde: Merkezü'd-Dirâsât ve'l-Ma'lûmâtî'l-Kur'âniyye, 2014).

el-Kırââtü's-şâzze ve tevcihühâ min lügati'l-Arab

Târihü'l-mushafi's-şerîf

Târihü'l-kurrâi'l-aşere ve ruvâtühüm ve tevâtüru kırââtihim ve menhecü küllin fi'l-kırâat

Esbâbü'n-nüzûl ani's-sahâbe ve'l-müfessirîn

1.5. Vefatı

Abdulfettah el-Kâdî Medine-i Münevvere'de yakalandığı bir hastalık sebebiyle 78 yaşında h. 1403/1985 Muharrem ayının 15'inde Kahire'de vefat etmiş ve Kahire'ye defnedilmiştir.

2. Şerhu's-Sirru'l-masûn fî rivâyeti Kâlûn Adlı Eser ve Manzumesi

Abdulfettah el-Kâdî'nin Şerhu's-Sirru'l-masûn fî rivâyeti Kâlûn adlı eseri ve bu şerhe esas teşkil eden manzumesi *es-Sirru'l-masûn fî rivâyeti Kâlûn*, Nâfi' kıraatinin iki râvîsi Kâlûn ile Verş arasındaki usûl¹⁸ ve ferşe¹⁹ dair ihtilaf noktalarını konu edinmektedir. Dil ve üslup bakımından açık ve sade olarak rahat anlaşılır bir şekilde kaleme alınan manzume 40 beyitten oluşmaktadır. Usûle dair meseleler 8 başlıkta ele alınmış, ferşe dair ihtilafların ise tamamı azlığından dolayı bir başlık altında toplanmıştır. Şerhte de aynen, manzumede olduğu gibi açık, sade, akıcı ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Meseleler anlatılırken nazma dair -irab veya edebi sanatlar gibi başka ilmi disiplinlere ait- konuyla alakası olmayan gereksiz uzatmalardan sakınılmış bununla beraber anlatılan konunun daha iyi anlaşılması veya yanlış anlaşılmasından kaçınılması için yer yer ihtiyaca binaen bazı detaylı açıklamalara yer verilmiştir.

Eserin konusu müellifin, manzumenin üçüncü beytinde ifade ettiği gibi "Kâlûn'un Verş'e muhalefet ettiği yerler"dir. Nâfi' kıraatinin ilk râvîsi Kâlûn, ikinci râvîsi Verş'tir. Eserde, Kâlûn'un gerek tek vecih gerekse hulf²⁰ ile iki vecih okuyarak

¹⁸ Usûl, kıraatlerde Kurân-ı Kerim'in tamamında geçerli ve tekrar eden külli kural, kaide ve hükümlere denir. Örneğin medd-i muttasılın tevassut miktarı uzatılması gibi. bk. Ali Muhammed ed-Dabbâ', *el-İdâe fî beyâni usûli'l-kırâat*, nşr. Abdulhamid Ahmed Hanefî (Kahire: y.y., 1938) 12; Yavuz Fırat, "Usul", *Tecvîd ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Hacıveysizade İlim ve Kültür Vakfı, 2018), 46; Abdülalî el-Mes'ûl, "el-Usûl", *Mu'cem mustalahât 'ilmi'l-kırâati'l-Kur'âniyye ve mâ yeteallak bih* (Kahira: Dârü's-Selâm, 2007), 86; el-Hafeyân, *Eşheru'l-mustalahât fî fenni'l-edâi ve ilmi'l-kırâat*, 164.

¹⁹ Ferş, belli bir kaideye dayanmayan, Kur'ân'da dağınmak olarak bulunan ve bulunduğu kelimeye mahsus kıraat ihtilaflarına denir. Dabbâ', *el-İdâe*, 12; Fırat, "Ferş", 161; Nihat Temel, "Ferş", *Kırâat ve Tecvîd Istılahları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), 63; el-Mes'ûl, "el-Ferş", 261; İbrahim Muhammed el-Cermî, "el-Ferş", *Mu'cem ulûmi'l-Kur'ân* (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1422/2001), 204. Ayrıca ferşî ve usulî okuyuş farklılıkları için şu çalışmaya bk. Murat Akkuş, "Kıraatlerin Tefsire Etkisi (İbn Âşûr Örneği)", *Mütefekkir* 2/3, (2015), 153.

²⁰ Kıraat ilminde "hilâf" olarak da kullanılan "hulf" kavramı, bir kelimenin iki veya daha fazla farklı şekilde okunuşunu ifade ettiği gibi bir imam veya râvinin kendi kıraat veya rivayetinin dışında diğer

Verş'ten farklı okuduğu yerler zikredilmiştir. Dolayısıyla ihtilaf noktaları serdedilirken merkezde Nâfi' kıraatinin Verş rivâyeti bulunmaktadır. Her iki rivâyetin ittifak ettiği yerler, diğer kıraatlerle ihtilaf halinde olsalar dahi zikredilmemiştir. Çünkü eser, isminden de anlaşılacağı üzere yalnızca kıraatin iki râvîsi arasındaki ihtilaflara özel olarak hazırlanmıştır.

Manzume, şerhiyle beraber müstakil olarak ilk defa 1999 yılında basılmış,²¹ daha sonra ise müellifin tüm eserlerinin derlenip topluca basıldığı "*İmtâ'l-fudalâ bi terâcimi'l-kurrâ*" adlı eserde yayımlanmıştır.²²

2.1. Manzume ve Şerhin Giriş Bölümü

Müellif *Şerhu's-Sirru'l-masûn fî rivâyeti Kâlûn* eserinde manzumenin şerhine geçmeden önce, Allah'a hamd, Rasulullah'a (sav) salavat ve onun ehline ve ashabına selam ile söze başlamıştır. Daha sonra kısaca ismini, lakabını, künyesini, doğum yerini, mezhebini, tarikatını, ilim ve terbiye aldığı yeri zikrederek daha önce kaleme aldığı manzumenin şerhine başladığını dile getirmiştir. Şerh ederken ne çok ne çok uzun açıklamalarda bulunacağını, anlaşılır ve kolay cümlelerle manzumede ne varsa onu beyan edeceğini ifade etmiştir.

Eser boyunca şerh ettiği her beyit(ler)in öncesinde (فُلْتُ) *gultü/dedim ki*: deyip iki nokta üst üste ekleyerek beyti zikretmiş ve sonrasında da (أَقُولُ) *egûlu/derim, diyorum ki*: diyerek şerhin de kendisine ait olduğuna zımnen işaret etmiştir.

Hamd ve selavâtta sonra üçüncü beyitte manzumenin ne hakkında olduğunu şu cümlesiyle ifade etmiştir:

وَهَاكَ مَا قَالُونَ فِيهِ خَالِفًا وَرُشَاءَ مِنَ الْحِزْرِ وَدَعَّ مَا اِئْتَلَفَا

"İşte sana Hırz'dan, Kâlûn'un Verş'e muhalefet ettiği yerler ki ittifak ettiği yerleri bırak takılma!"²³

Kâlûn ve Verş, Nâfi' kıraatinin en seçkin ve güzîde râvîleridirler.²⁴ Her ikisi de rivâyet ettikleri kıraatleri hocaları olan Nâfi'den müşâfehe yoluyla direk almışlardır.²⁵ Hocaları ile aralarında herhangi bir üçüncü zincir halkası

râvîlere muvafakat ettiği ikinci vecih anlamına da gelmektedir. bk. Temel, "Hulî", 79; el-Mes'ûl, "el-Hulî", 212; Fırat, "Hulî", 108.

²¹ Abdulfettâh b. Abdulganî b. Muhammed el-Kâdî, *Şerhu's-Sirru'l-masûn fî rivâyeti Kâlûn* (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1999/1420).

²² Bermâvî, *İmtâu'l-Fudalâ*, 1/199.

²³ Kâdî, *Şerhu's-Sirru'l-masûn*, 4.

²⁴ Râvî, kıraat imamlarından doğrudan veya vasıtalı olarak kıraat alıp rivayet edenlere denir. Dabbâ', *el-İdâe*, 6; Bırşık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 27; Temel, "Râvî", 137; Hasan Tahsin Feyizli, *Kırâat-i Aşere* (Ankara: DİB Yayınları, 2018), 29.

²⁵ Ebû Amr Osmân b. Saîd ed-Dânî, *Câmiü'l-beyân fî'l-kirââtî's-seb'i'l-meşhûra*, thk. Muhammed Kemal Atik (Kayseri: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), 1/100-106; Ebû Amr Osmân b. Saîd ed-Dânî, *et-Teyisîr fî'l-kirââtî's-*

bulunmamaktadır. On kıraat içerisinde, râvîlerin kıraatleri arasında belki de en fazla ihtilaf Nâfi' kıratının râvîleri arasındadır. Müellif, Nâfi' kıraatini okuyacak kişilerin her iki rivâyete de hâkim olmaları ve aradaki farkları daha iyi kavramaları için Kâlûn rivâyetini Verş'den ayıran usûl ve ferşe dair farklılıkları beyan edeceğini ifade etmiştir. Ancak zikredeceği bu farklılıkların, kaynak olarak kullandığı Şâtıbî'nin *Hırz*'ındaki farklılıklarla sınırlı olacağını özellikle belirtmiştir. Daha sonra Kâlûn, Verş ve *Hırzu'l-emânî*'ye dair öz ve kısa bilgi sunmuştur. Beytin sonunda ise (وَدَّعَ مَا) “bırak ittifak ettikleri yeri!” diyerek her iki râvinin ittifak ettikleri yani aynı okudukları yerleri zikretmeyeceğini; eğer Nâfi' kıraatine dair diğer kıraatlerden farklı bir okuyuş varsa ve bu manzumede zikredilmemişse, o okuyuşun her iki râvinin ittifak ettiği yerlerden olduğunu ifade etmiştir.

2.2. Usûle Dair Farklılıklar

2.2.1. (حكم ما بين السورتين) İki Sûre Arasına Dair Hükümler

Manzumede zikredilen Kâlûn ve Verş'in ihtilaf ettikleri ilk konu besmelenin iki sûre arasındaki hükümlerine dairdir.

وَبَيْنَ كُلِّ سُورَتَيْنِ بِسْمِلاً
لَا بَيْنَ الْأَنْفَالِ وَتَوْبَةٍ فَلَا
تَأْتِي بِهَا بَلْ قِفْ أَوْ اسْكُتْ أَوْ صِلَا
ثَلَاثَةٌ صَحَّتْ لِكُلِّ مَنْ تَلَا

Müellif manzumede, Kâlûn'un iki sûre arasında besmele ile geçiş yaptığını; Enfâl ve Tevbe sûreleri arasında ise diğer tüm kıraatlerde olduğu gibi besmele okumaksızın geçiş yaptığını ve bunun da vakf, sekte veya vasıl olarak üç vecih şeklinde olabileceğini zikretmektedir.²⁶ Ancak bu üç vecih Kâlûn'a has bir hüküm olmayıp tüm kıraatler için geçerlidir.²⁷

Şârih, sonraki beyitlerin şerhine geçmeden önce *فَإِئِدَّة*/fâide/ek malumat diyerek Kâlûn için bahsedilen iki sûre arasındaki besmele vecihlerini zikretmiştir ki bu vecihler asgari seviyede her Kur'ân ve kıraat okuyucusunun bilmesi gereken “kat'û'l-cemî”, “kat'u'l-evvel ve vaslû's-sânî bi's-sâlis” ve “vaslû'l-cemî” olarak ifade edilen 3 vecihdir.²⁸

seb', thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin (Şârika: Mektebetü's-Sahâbe, 2008), 111-112; es-Seyyid b. Ahmed b. Abdurrahim, *Esânîdül-kurrâi'l-aşera ve ruvâtihimül'l-berara* (Cebîl: Mektebetü'l-Fehdi'l-Vataniyye, 2005), 14.

²⁶ Kâdî, *Şerhu's-Sirru'l-masûn*, 6; Dâni, *Câmiü'l-beyân*, 1/159-164; Dâni, *et-Teyisîr* 124-125; Kâsım b. Fîrruh b. Halef b. Ahmed eş-Şâtîbî er-Ruaynî, *Hırzül'emânî ve vecihü't-tehânî fi'l-kirââtî's-seb'i*, nşr. Muhammed Temîm ez-Zu'bî (Medine: Mektebetü Dârü'l-Hüdâ, 1996), 9; Abdulfettâh b. Abdulganî b. Muhammed el-Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirââtî'l-aşri'l-mütevâtira min tarîkayî's-şâtîbiyye ve'd-dürra* (Kahira: Mektebetü Mustafa el-Bâbî'l-Halebî ve Evlâduh, 1955), 11; Atyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi' min tarîki's-şâtîbiyye* (Kahira: Dârü'l-Harameyn, 1994), 53.

²⁷ Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirââtî'l-aşri'l-mütevâtira*, 12-13.

²⁸ Atyye Kâbil Nasr, *Gâyetü'l-mürîd fi ilmi't-tecvîd* (Kahira: y.y., 1997), 49-50.

2.2.2. (حكم ميم الجمع) Çoğul Mîmi'nin Hükümleri

وَمِيمٌ جَمْعٌ سَكَنَتْ أَوْ صِلَا قَبْلَ مُحَرَّكَ وَذَا إِنْ وَصَلَا

Müellif bu beyitte çoğul mîmi'i denenen لَدَيْهِمْ، عَلَيْهِمْ، أَنْتُمْ، هُمْ ve كُمْ gibi gerek muttasıl gerekse munfasıl müzekker için kullanılan çoğul zamirlerinin sonundaki mîmi'den bahsetmektedir.²⁹ Kâlûn rivâyetine göre, (إِنْ كُنْتُمْ ءَامِنْتُمْ بِاللّٰهِ)³⁰ âyetinde olduğu gibi harekeli bir harften önce gelen çoğul mîmi'nin iki çeşit okunuşu vardır. Ya, (إِنْ) şeklinde sakin/cezimli okunmakta veya (إِنْ كُنْتُمْ ءَامِنْتُمْ بِاللّٰهِ) şeklinde sıla ile yani dammeli ve uzatılarak okunmaktadır.³¹

2.2.3. (هاء الكناية والمد والقصر) Kinaye Hâ'sı, Med ve Kasr Konusu

قَصَرَ يُؤَدِّهِ نُؤْيَةً نُصْلَةً نُؤْلَ أَرْجَةً وَبَيْتَةً فَأَلْفَةً قَدْ نَقَلَ
وَيَأْتِيهِ بِالْخُلْفِ وَأَقْصَرَ مَا انْقَصَلَ وَوَسَطَنَهُ ثُمَّ وَسِطَ مَا اتَّصَلَ
وَبَاقِيَ الْبَابِ كَحَقْفِهِمْ قَرَا وَالْمَدُّ أَوَّلَى قَبْلَ هَمْزٍ غَيْرَا

Kinaye hâ'sı, müzekker, gâib, üçüncü tekil şahsı ifade eden zamir hâ'sıdır.³² Müellif, kinaye hâ'sının uzatılıp uzatılmadığından bahsettiği için med ve kasr konusuyla beraber işlemiştir. Sonlarında zamir hâ'sı bulunan ve kıraatler arasında sakin ve harekeli okunması; harekeli okunduğunda uzatılarak veya uzatılmadan okunması ihtilaflı olan yedi kelimeden bahsetmiştir.³³ Mevzubahis kelimeler şunlardır: (فَأَلْفَهُ)³⁴, (نُؤْيَةً)³⁵, (نُؤْلَهُ)³⁶, (نُصْلَهُ)³⁷, (أَرْجَهُ)³⁸, (وَبَيْتَهُ)³⁹, (يُؤَدِّهِ)⁴⁰. Kâlûn bu yedi kelimenin sonlarını tam kesralı ve kasr ile okumuştur.⁴¹ Ancak buradaki kasrdan maksat, iki hareke miktarı uzatma değil bilakis meddin zıttı olan hiç uzatılmadan okunmasıdır.⁴²

²⁹ Kâdî, *Şerhu's-sirru'l-masûn*, 7.

³⁰ el-Enfâl 8/41.

³¹ Dâni, *Câmiü'l-beyân*, 1/71-172; ed-Dâni, *et-Teyisr*, 126; eş-Şâtibî, *Hirzü'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 9; Abdulfettâh b. Abdulganî b. Muhammed el-Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi'ş-şâtibiyyeti fî'l-kirâati's-seb'* (Medine: Mektebetü'Dâr, 1989), 51; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi'*, 56.

³² Muhammed İbrahim Ubâde, *Mu'cem mustalahâtî'n-nahv ve's-sarf ve'l-arûz ve'l-kâfiye* (Kahira: Mektebetü'l-Âdâb, 2011), 290.

³³ Kâdî, *Şerhu's-sirru'l-masûn*, 8.

³⁴ Âl-i İmrân 3/75.

³⁵ Âl-i İmrân 3/145; eş-Şûrâ 42/20

³⁶ en-Nisâ 4/115.

³⁷ en-Nisâ 4/115.

³⁸ el-A'râf 7/111; eş-Şuarâ 26/36.

³⁹ en-Nûr 24/52.

⁴⁰ en-Neml 27/28.

⁴¹ Şâtibî, *Hirzü'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 14.

⁴² Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi'ş-şâtibiyye*, 69; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi'*, 60.

Ayrıca Tâhâ sûresindeki (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) ⁴³ âyetinde geçen (يَا أَيُّهَا) kelimesinde Kâlûn için iki vecih vardır. Kâlûn bu kelimeyi kesralı şekilde hem sıla hem de kasr ile okumuştur. ⁴⁴ Sıla veçhi, kasr vechine mukaddemdir. ⁴⁵

Müellif ihtilafı kelimeleri zikrettikten sonra med ve kasr konusuna geçmiştir. Harfi medden sonra hemzenin geldiği yerde meddi muttasıl ve munfasıl oluştuğunu, Kâlûn için meddi muttasılın tek vecih olarak tevassut miktarı uzatılması gerektiğini; munfasılın ise kasr ve tevassut olarak iki vecih arasında okuyucunun muhayyer olduğunu belirtmiştir. ⁴⁶ Daha sonra ise “الْبَابِ كَحَفْصِهِمْ قَرَأَ/bahsin diğer konularını aynen Hafs gibi okudu” ⁴⁷ diyerek, Kâlûn’un diğer med konularında Hafs gibi okuduğunu ifade etmiştir.

Diğer med çeşitlerinden meddi lâzım ve ârızda, Kâlûn’un Verş ile bir ihtilafı olmadığı için zikredilmemiştir. Ancak meddi bedel ve meddi lîn okunuşlarında iki râvî arasında büyük bir farklılık olmasına rağmen müellif buna, manzumede yer vermeyip Kâlûn için “Hafs ile aynı okumaktadır” demekle yetinmiştir.

Son olarak ise müellif (وَالْمَدُّ أَوَّلَىٰ قَبْلَ هَمْزٍ غَيْرِ) “değişime uğramış hemzeden öncesini uzatmak daha evladır” ⁴⁸ ifadesiyle önemli bir kuraldan bahsetmiştir. Kural, herhangi bir sebebe binaen değişime uğramış hemzeden önceki harfi meddi, kasr ve med (tevassut) şeklinde iki vecih uzatmak caizdir. Ancak kasr, caiz olmakla beraber tevassut miktarı uzatmak evladır. ⁴⁹ Kıraat âlimlerinin beyanına göre burada bahsedilen “değişime uğramış hemze” den maksat (هَؤُلَاءِ إِنْ) ⁵⁰ (أُولَئِكَ) ⁵¹ örneklerinde olduğu gibi teshîl ⁵² ile okunan hemzedir. ⁵³

2.2.4. (الهمزتان من كلمة) Bir Kelimede İki Hemze

ثَانِيَةً سَهْلًا مَعَ الْمَدِّ سَوَىٰ أَيْمَةً وَخَوِ أَمَنْتُمْ رَوَىٰ

⁴³ Tâhâ 20/75.

⁴⁴ Dâni, *et-Teysîr*, 364; el-Kâdi, *el-Budûru’z-zâhira fi’l-kirâati’l-aşri’l-mütevâtira*, 203; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü’l-câmi’ li-kirâati Nâfi’*, 310.

⁴⁵ Abdurrâzık es-Seyyidü’l-Bekrî, *er-Risâletü’l-ğarrâ fi’l-evcûhi’l-mukaddemeti fi’l-edâi ‘an’il-aşerati’l-kurrâ* (Kahira: Mektebetü’l-Âdâb, 1991), 24.

⁴⁶ Kâdi, *Şerhu’s-Sirru’l-masûn*, 9; Ayrıca bk. Dâni, *et-Teysîr*, 146-147; eş-Şâtıbî, *Hırzû’l-emânî ve vechü’t-tehânî*, 15; el-Kâdi, *el-Vâfi fi şerhi’s-şâtibiyye*, 74; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü’l-câmi’ li-kirâati Nâfi’*, 63.

⁴⁷ Kâdi, *Şerhu’s-Sirru’l-masûn*, 9.

⁴⁸ Kâdi, *Şerhu’s-Sirru’l-masûn*, 10.

⁴⁹ Bekrî, *er-Risâletü’l-ğarrâ fi’l-evcûhi’l-mukaddemeti fi’l-edâ*, 34.

⁵⁰ el-Bakara 2/31.

⁵¹ el-Ahkâf 46/32.

⁵² Dabbâ’, *el-İdâe*, 23-24.

⁵³ Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Muhammd İbnü’l-Cezerî, *Şerhu tayyibeti’n-neşri fi’l-kirâati’l-aşr*, neşr. Muhammed Ali Beydûn (Beyrût: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1997), 76; Muhammed Sâlim Muhaysin, *el-Hâdi şerhu tayyibeti’n-en-en-neşri fi’l-kirâati’l-aşr ve’l-keşf an ileli’l-kirâati ve tevcihihâ* (Beyrût: Dârü’l-Cil, 1997), 1/182-183.

كَذَاكَ الْآنَ وَشِبْهُهَا تَلَا كَوْرُسِهِمْ فِي كُلِّ ذَا كَمَا عَلَا

Müellif beyitlerin şerhine başlarken birinci hemzenin her zaman mutlaka fethalı olacağını; diğer ikinci hemzenin ise örnekler vererek fethalı (ءَأَنذَرْتَهُمْ - ءَالِدٌ) veya kesralı (أَيْنَاكَ - أَيْلَةٌ مَعَ اللَّهِ) yahut dammeli (أُنْزِلَ - أُنْزِلُكُمْ) olabileceğini ifade etmiştir.⁵⁴ Bir kelimedede iki hemze yan yana geldiğinde Nâfi' kıraatinin her iki rivâyeti ikinci hemzeyi teshîl ederek okumuştur. Ancak Kâlûn'u Verş'ten ayıran ihtilaf Kâlûn'un idhâl ederek okumasıdır.⁵⁵ İdhâl, iki hemze arasına fasıla/ayraç elifi ekleyerek birinci hemzenin uzatılarak okunmasıdır.⁵⁶ Müellif bu hemzeye "elifu'l-fasl" dendiğini ve uzatma miktarının da iki hareke olduğunu beyan etmiştir. Kâlûn'un bu konudaki kuralını zikrettikten sonra (...سَوَى) kelimesiyle başlayan cümlede bu kurala uymayan ve istisna olarak Verş ile aynı okudukları şu üç kelimeyi (أَيْمَةٌ)⁵⁷ ve (أَمْنَتُمْ)⁵⁸ (ءَالَان)⁵⁸ zikretmiştir.⁵⁹

Müellif (ءَالَان) kelimesini zikrettikten sonra "ve benzeri" (ءَالَذَكْرَيْنِ)⁶⁰ diyerek ve (أَلَلَهُ)⁶¹ kelimelerinin de aynen (ءَالَان)'de olduğu gibi ikinci hemzenin ya elife ibdâli⁶² ya da idhâl etmeksizin teshîli şeklinde tüm kurrâ tarafından iki vecihle okunduğunu beyan etmiştir.

Kâlûn'un Verş ile ittifak ettiği yerlerin zikredilmesi ilk bakışta manzumenin ismine ve maksadına ters gibi gözükse de mezkûr kelimeler normal kuraldan istisna edildikleri için yerinde bir açıklama olmuştur.

2.2.5. (الهزتان من كلمتين المتفتحين في الحركة) Harekeleri Aynı İki Hemzenin İki Kelime Arasında Yan Yana Gelmesi

وَحَالَ فَتَحَ اسْقَطَ الْأُولَى وَفِي كَسْرٍ وَضَمٍّ سَهَّلْنَاهَا تَقْتَفٍ

⁵⁴ Kâdî, *Şerhu's-Sirru'l-masûn*, 11.

⁵⁵ Dâni, *Câmiü'l-beyân*, 1/233; ed-Dâni, *et-Teyisîr*, 149; eş-Şâtibî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 15; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtibiyye*, 84; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/282-283; el-Bennâ, *İthâf fudalâi'l-beşer*, 64; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 18; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 75-76.

⁵⁶ Dabbâ', *el-İdâe*, 29; Fırat, "İdhâl/Fasl", 162; el-Mes'ûl, "el-İdhâl", 54; Abdussabûr Şâhîn, *el-Kırââtü'l-Kur'âniyye fi dav'i ilmi'l-luğati'l-hadîs* (Kahira: Mektebetü'l-Hancî, 1966), 102; el-Hafeyân, *Eşheru'l-mustalehât fi femi'l-edâi ve ilmi'l-kırâât*, 176.

⁵⁷ et-Tevbe 9/12; el-Enbiyâ 21/73; el-Kasas 28/4,5;1 es-Secde 32/24.

⁵⁸ Yûnus 10/51,91.

⁵⁹ Kâdî, *Şerhu's-sirru'l-masûn*, 11.

⁶⁰ el-En'âm 6/143, 144.

⁶¹ Yûnus 10/59; en-Neml 27/59.

⁶² İbdâl, sözlükte bir şeyi bir şeyle değiştirmek, kelimedeki bir harfi değiştirerek yerine başka bir harfi okumak anlamlarına gelir. Bir kıraat terimi olarak ise hemzeyi, elif veya yâ yahut vâv'a çevirmektir. Dabbâ', *el-İdâe*, 24; Fırat, "İbdâl", 18; Temel, "İbdâl", 83.

بِالسُّوءِ إِلَّا أَذْغَمْتُ مَبْدَلًا وَقِيلَ بِالتَّسْهِيلِ أَيْضًا فَاقْبَلَا

Müellif bir kelimeye yan yana gelen iki hemzenin okunuş hükümlerini beyan ettikten sonra iki kelime arasında yan yana gelen ve harekeleri aynı olan iki hemzenin okunuş hükümlerine geçmiştir. İlk beyitte harekeleri aynı olan iki hemzenin hükmünden bahsederken ikinci beyitte ise bu hükmün istisnası zikredilmiştir.⁶³ Mezkûr beyitte, iki kelime arasında fethalı iki hemze bir araya geldiğinde birinci hemzenin iskâtı ile yani hafzedilerek/düşürülerek okunması gerektiği; hemzelerin kesralı veya dammeli olmaları halinde ise birinci hemzelerin teshîl edilerek okunduğu zikredilmiştir.⁶⁴

بِالسُّوءِ إِلَّا أَذْغَمْتُ مَبْدَلًا وَقِيلَ بِالتَّسْهِيلِ أَيْضًا فَاقْبَلَا

Müellif, Yûsuf sûresinde bulunan (بِالسُّوءِ إِلَّا)⁶⁵ âyetinde Kâlûn için istisna olarak üçüncü bir veçhin daha olduğuna dikkat çekmiştir.⁶⁶ Buradaki ziyade vecih edâ ehlinin çoğunluğunun Kâlûn'dan rivâyet ettiklerine göre birinci hemzenin kesralı “vâv” a ibdâl edilip öncesindeki sakın vâv ile idğâm edilerek (بِالسُّوءِ إِلَّا) şeklinde vâv’ın şeddeli olarak okunmasıdır.⁶⁷

2.2.6. (الهمز المفرد) Tek Hemze

يَأْجُوجُ مَأْجُوجُ بِالْإِبْدَالِ تَلَا وَلَا هَبْ بِأَلْيَا يَخْلُفُ فَاغْلَمَا وَحَقَّقَ الْهَمْزَ جَمِيعًا مَا خَلَا مُؤَصَّدَةً مَعًا وَرَثِيًّا مُدْغِمًا

Kâlûn’u Verş’ten ayıran en bariz özelliklerden biri Verş’in ibdâl ederek okuduğu hemzeleri Kâlûn’un tahkik ile okumasıdır.⁶⁸ Bundan dolayı müellif, (وَحَقَّقَ) “tüm hemzeleri tahkik etti” diyerek Kâlûn’un hemzeler hakkındaki kaidesini zikretmiştir. Bu hemzelerin (يَأْجُوجُ، يَأْلُمُونَ، يُؤْمِنُونَ) gibi kelimenin başında (يَبْرُ، الدَّيْتُ) gibi kelimenin ortasında veya (النَّسِيءُ) gibi kelime sonunda olması fark etmemektedir. Ancak bu kaidenin dışında kalan ve Kâlûn’un istisna olarak ibdâl ettiği 5 kelime mevcuttur. Bunlardan (يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ)⁶⁹ ve (مُؤَصَّدَةً)⁷⁰ kelimelerinde sakın hemze, öncesindeki harekeye uygun harf-i medde ibdâl edilir ve kasr miktarı uzatılarak

⁶³ Kâdî, *Şerhu’s-sirru’l-masûn*, 14.

⁶⁴ Dâni, *et-Teyşîr*, 151.

⁶⁵ Yûsuf 12/53.

⁶⁶ Kâdî, *Şerhu’s-sirru’l-masûn*, 14.

⁶⁷ Dâni, *et-Teyşîr*, 322; eş-Şâtıbî, *Hırzû’l-emânî ve vechû’l-tehânî*, 17; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi’ş-şâtıbiyye*, 92; Atıyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü’l-câmi’ li-kırâati Nâfi’*, 264.

⁶⁸ Dâni, *et-Teyşîr*, 154.

⁶⁹ el-Kehf 18/94; el-Enbiyâ 21/96.

⁷⁰ el-Beled 90/30; el-Hümeze 104/8.

okunur.⁷¹ Dördüncü kelime Meryem sûresinde bulunan (وَرِيًّا)⁷² kelimesidir ki Kâlûn, sakın hemzeyi önce “yâ” harfine ibdâl ve daha sonra da kendisinden sonraki yâ harfine idğâm ederek (وَرِيًّا) şeklinde şeddeli olarak okurken Verş, Hafs gibi tahkik ile okumuştur.⁷³ Beşinci kelime Meryem sûresinde bulunan (لَاَهِبْ لَكَ)⁷⁴ kelimesidir. Bu kelimedeki hemze harekeli olup iki vecih caizdir. Birinci vecih hemzenin tahkik edilerek Hafs rivâyetindeki gibi okunmasıdır. İkinci vecih ise hemzenin fethalı yâ harfine çevrilerek (لَاَهِبْ) şeklinde okunmasıdır.⁷⁵ Kâlûn'un Verş ile ihtilaflı olduğu vecih, hemzenin tahkik edilerek okunmasıdır. Diğer ikinci ibdâl veçhinde ise her ikisi de müttefiktir.

2.2.7. (النَّكِل) Nakil

وَعَادًا أُولَىٰ مَعَ الْهَمْزِ اجْعَلَا رِدْءًا وَآلَانَ يَبُونُ ائْتَفَلَا
لُقُولَىٰ وَبَدُوهُ كَحَفْصِ أُولَىٰ مَكَانَ وَآوٍ وَابْدَءَا أَلْقُولَىٰ

Kâlûn rivâyetini Verş rivâyetinden ayıran en belirgin özelliklerden biri de nakildir. Nakil, hemzenin harekesini öncesindeki sakın harfe naklederek hemzeyi hazf etmekten ibarettir.⁷⁶ Kâlûn rivâyetinin usûlünde kural olarak nakil bulunmamakla beraber istisna olarak üç kelimedeki nakil yapılmaktadır.⁷⁷

Birinci kelime Kasas sûresinde bulunan (رَدَّ)⁷⁸ kelimesidir ki nakil yapıldığında (رَدًّا) şeklinde okunur.⁷⁹

İkinci kelime Yûnus sûresinde iki yerde bulunan (ءَالَانَ)⁸⁰ kelimesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de (آَن) kelimesinin hemzesi öncesindeki lââm-ı tarîf'in sakın lââm harfine

⁷¹ Kâdî, *Şerhu's-Sirru'l-masûn*, 16; Dâni, *et-Teyssîr*, 525; Bennâ, *İthâf fudalâi'l-beşer*, 575; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fî'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 341; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 466.

⁷² Meryem 19/74.

⁷³ Dâni, *et-Teyssîr*, 359; Bennâ, *İthâf fudalâi'l-beşer*, 379; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fî'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 199; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 306.

⁷⁴ Meryem 19/19.

⁷⁵ Dâni, *et-Teyssîr*, 357; Bennâ, *İthâf fudalâi'l-beşer*, 376; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fî'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 196; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 303.

⁷⁶ Ebü'l-Asbağ Abdülazîz b. Alî b. Muhammed el-İşbîlî es-Sümâtî İbnü't-Tahhân, *Mürşidi'l-kârî ilâ meâlimi'l-mekârî*, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin (Şârika: Mektebetü's-Sahâbe, 2007), 70; Dabbâ', *el-Idâe*, 25; Fırat, “Nakl”, 218; Temel, “Nakl”, 134; Mes'ûl, “en-Nakl”, 325; Cermî, “en-Nakl”, 295.

⁷⁷ Kâdî, *Şerhu's-sirru'l-masûn*, 17-18; Dâni, *et-Teyssîr*, 157; Bennâ, *İthâf fudalâi'l-beşer*, 84-85; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 87.

⁷⁸ el-Kasas 28/34.

⁷⁹ Dâni, *et-Teyssîr*, 401; eş-Şâtubî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 19; el-Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi's-şâtibiyye*, 109; el-Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fî'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 239; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 439; Emânî binti Muhammed Âşûr, *el-Uşûlü'n-neyyirât fî'l-kırâat* (b.y.: Medâru'l-Vatan, 2011), 100.

⁸⁰ Yûnus 10/51-91.

nakledilerek hemze hazfedilir. Kelime (ءَلَان) şeklinde fethalı lâm ve sonrasında harfi med ile okunur.⁸¹

Üçüncü kelime Necm sûresindeki (الْأَوَّلَى)⁸² kelimesidir. Hemzenin dammesi bir önceki sakin lâm'a nakledilir ve hemze hazfedilir. Bu durumda kelime dammeli lâm ile başladığından dolayı vasl hemzesine gerek kalmaz ve düşer. Ayrıca kelime içindeki düşen hemzeden sonraki sakin vâv da sakin hemzeye dönüşür ve kelime (لُؤْلَى) şeklini alır.⁸³

Bu kelime öncesindeki (عَادًا) kelimesi ile geçişli okunduğunda tenvin, dammeli lâm harfine idğâm edilir ve tek vecih olarak (عَادَ لُؤْلَى) olarak okunur.⁸⁴ Ancak (عَادًا) kelimesinde durulup (لُؤْلَى) kelimesinden başlandığında ise Kâlûn için üç vecih vardır. Bunlar:⁸⁵

Birinci vecih: (لُؤْلَى) olarak, başta fethalı hemze sonrasında dammeli lâm ve lâm'dan sonra sakin cezimli hemze ile okunur.

İkinci vecih: (لُؤْلَى) olarak kelime doğrudan dammeli lâm ile başlar ve sonrasında sakin cezimli hemze vardır.

Üçüncü vecih: (الْأَوَّلَى) şeklinde nakil yapmaksızın aynen Hafs rivâyetinde olduğu gibi fethalı vasl hemzesi, cezimli lâm, dammeli hemze ve sonrasında uzatma harfi vâv ile okunmaktadır.

Müellif, başlama vecihlerinin tamamının caiz olmakla beraber Hafs'ın da okuduğu üçüncü vecih olan (الْأَوَّلَى) ile başlamanın daha evla olduğunu belirtmiş ve bu hususu manzumede özellikle zikrederek (وَيَذُوقُهُ كَحَفْصِ أُولَى) "Hafs gibi başlaması daha evladır" cümlesiyle ifade etmiştir.⁸⁶

⁸¹ Dâni, *et-Teyşîr*, 310; eş-Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 19; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtıbiyye*, 107; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 143; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 246.

⁸² en-Necm 53/50.

⁸³ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Meânî'l-kırâât*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye, 1999), 468-469; Dâni, *et-Teyşîr*, 473; Abdolvâhid b. Muhammed b. Ebî's-Sedâd el-Mâlikî, *ed-Dürü'n-nesîr ve'l-azbû'n-nemîr fi şerhi müşkilât ve halli mukfilât iştemele aleyhâ kitâbü't-teysîr*, thk. Ahmed Abdullah Ahmed el-Mukrî (b.y.: y.y., 1990), 4/285; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 19; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtıbiyye*, 107-108; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 306; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 421; Binti Muhammed Âşûr, *el-Uşûlü'n-neyyirât fi'l-kırâât*, 100.

⁸⁴ Dâni, *et-Teyşîr*, 473; Binti Muhammed Âşûr, *el-Uşûlü'n-neyyirât fi'l-kırâât*, 99.

⁸⁵ Dâni, *et-Teyşîr*, 474; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 306.

⁸⁶ Kâdî, *Şerhu's-Sirru'l-masûn*, 17; Bekrî, *er-Risâletü'l-ğarrâ fi'l-evcûhi'l-mukaddemeti fi'l-edâ*, 38.

Yine, şârihin zikrettiği ama açıklamadığı “müenneslik tâ’sının izhâr edildiği altı harf”ten maksat, diğer kiraatlerin idğâm ve izhâr konusunda ihtilaf ettikleri şu harflerdir: (ظ, ص, س, ز, ج, ث).⁹⁴ Müellif, Kâlûn’un bu altı harfte izhâr ederek okuduğunu ifade etse de Kâlûn, ikisi En’âm suresinde (حَرِّمَتْ طُهُورُهَا),⁹⁵ (حَمَلَتْ طُهُورُهَا),⁹⁶ biri de Enbiyâ suresinde (كَانَتْ ظَالِمَةً)⁹⁷ olmak üzere toplamda üç yerde bulunan,⁹⁸ müenneslik tâ’sını, (ظ) harfinde ızhar ederek okumuş, Verş ise bu yerleri idğâm ederek okumuştur.⁹⁹

Kâdî’nin şerhte açıklamadığı diğer bir husus ise hurûf-ı mukattaadan olan (يس) ve (ن) harflerindeki sakin nûn’ların, kendilerinden sonra gelen vâv harflerinde ızhar edilmeleridir. Kâlûn Yâsîn sûresinin (يس وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ)¹⁰⁰ âyetindeki harf-i mukattaayı vâv’a vasl ederken izhâr ile okumuş ama Verş gunneli bir şekilde idğâm ederek okumuştur.¹⁰¹ Yine aynı şekilde Kâlûn, Kalem sûresindeki (ن وَالْقَلَمِ)¹⁰² âyetinin harf-i mukattaasını vâv’a vasle ederken izhâr ile okumuş, Verş ise hem izhâr hem de idğâm ederek iki vecihle okumuştur.¹⁰³

Müellif, Kâlûn’un tek vecih olarak izhâr ettiği yerleri zikrettikten sonra yine izhâr konusuna atfederek Kâlûn’un hem izhâr hem de idğâm ile iki vecih okuduğu yerleri zikretmiştir. Bunlardan birincisi Hûd sûresinde bulunan (يَا بُيَّيْ اِزْكَبْ مَعَنَا)¹⁰⁴ âyetindeki (اِزْكَبْ) ve (مَعَنَا) kelimeleri arasındadır.¹⁰⁵ Diğer ikinci yer ise A’râf sûresindeki (يَلْهَثْ) ve (اَوْ تَنْفَخُهُ يَلْهَثْ ذَلِكَ)¹⁰⁶ âyetinin (يَلْهَثْ) ve (ذَلِكَ) kelimeleri arasındadır.¹⁰⁷ Kâlûn

⁹⁴ Şâtubî, *Hırzû’l-emânî ve vechû’l-tehânî*, 22; Seyyid Lâşîn - Halid el-Alemî, *Takrîbû’l-meânî fî şerhi hurzi’l-emânî*, 115.

⁹⁵ el-En’âm 6/138.

⁹⁶ el-En’âm 6/146.

⁹⁷ el-Enbiyâ 21/11.

⁹⁸ Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü’l-câmi’ li-kırâati Nâfi’*, 98.

⁹⁹ Şâtubî, *Hırzû’l-emânî ve vechû’l-tehânî*, 22; el-Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi’ş-şâtıbiyye*, 131; el-Mütevellî, *Fethu’l-mu’tî ve ğunyetü’l-mukrî*, 15; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü’l-câmi’ li-kırâati Nâfi’*, 98.

¹⁰⁰ Yâsîn 36/1-2.

¹⁰¹ Dâni, *et-Teyisîr*, 427; el-Kâdî, *el-Budûru’z-zâhira fî’l-kırâati’l-aşri’l-mütevâtira*, 262; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü’l-câmi’ li-kırâati Nâfi’*, 375.

¹⁰² el-Kalem 68/1.

¹⁰³ Dâni, *et-Teyisîr*, 427; eş-Şâtubî, *Hırzû’l-emânî ve vechû’l-tehânî*, 22; el-Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi’ş-şâtıbiyye*, 136; el-Kâdî, *el-Budûru’z-zâhira fî’l-kırâati’l-aşri’l-mütevâtira*, 323; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü’l-câmi’ li-kırâati Nâfi’*, 440.

¹⁰⁴ Hûd 11/42.

¹⁰⁵ Dâni, *et-Teyisîr*, 314; el-Kâdî, *el-Budûru’z-zâhira fî’l-kırâati’l-aşri’l-mütevâtira*, 154; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü’l-câmi’ li-kırâati Nâfi’*, 254.

¹⁰⁶ el-A’râf 7/176.

¹⁰⁷ Kâdî, *el-Budûru’z-zâhira fî’l-kırâati’l-aşri’l-mütevâtira*, 125; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü’l-câmi’ li-kırâati Nâfi’*, 225.

her iki yerde de iki vecih ile yani hem izhâr hem de idğâm ile okumaktadır.¹⁰⁸ İzhâr ile okuduğunda Verş rivâyetiyle ihtilaf etmiş olsa da idğâm veçhinde Verş ile müttefiktiler.

وَادْغِمِ يُعَذِّبُ مَنْ وَهَارٍ مَيَّلاَ تَوْرَةَ عَنْهُ فَافْتَحَا وَقَلَّلاَ
وَبَاقِي الْبَابِ يَفْتَحُ قَدْ تَلَا وَالرَّاءُ وَاللَّامُ كَحَفْصِ الْجَعْلَا

Gerek tek vecih gerekse iki vecihten biri olarak izhârlı okunan yerler bittikten sonra idğâm konusunda Verş ile ihtilaf ettiği yeri zikrederek (وَادْغِمِ يُعَذِّبُ مَنْ) yani “(يُعَذِّبُ) ile (مَنْ) kelimelerini idğâm et!” demiştir. Daha sonra şerh kısmında meseleyi biraz daha açarak Kur’ân’da (ويعذب من يشاء)¹⁰⁹ âyet bölümünün birden çok yerde geçtiğini ancak her yerde (يعذب) kelimesinin sonunun harekeli olduğunu yalnızca Bakara sûresindeki yerde Nâfi’ kıraatinin bâ harfini cezimli okuduğunu ve buna da işaret etmek için manzumede (يعذب) diyerek bâ harfini cezimli kullandığını ifade etmiştir. Nâfi’ kıraati bâ harfini cezimli okumuştur. Ancak râvîlerden Verş, izhâr ile okurken Kâlûn ise tek vecih olarak idğâmlı okumuştur.¹¹⁰

Şarih, izhâr ve idğâmdan sonra imâle bahsine geçmiştir. İmale, fethalı uzatan bir harfin elifini kesraya meylettirerek okumaktan ibaret olup büyük ve küçük imale olmak üzere iki çeşittir. Kıraat ilmi literatüründe elif, kesraya meyledilerek okunduğunda eğer kesraya daha yakın olursa “büyük imale”, “imâle-i mahza”, “izcâ” veya yalnızca “imâle” kelimeleriyle ifade edilirken; elif, fethaya daha yakın olursa “küçük imale”, “beyne beyne” veya “taklîl” olarak isimlendirilmektedir.¹¹¹

Kâlûn’un imale ve taklîl ile okuduğu kelimeler yalnızca (هَارٍ) ve (التَّوْرَةَ) kelimeleridir. (هَارٍ) kelimesi yalnızca Tevbe sûresinin (عَلَى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ)¹¹² âyetinde olmak üzere bir yerde geçmekte ve yalnızca imale ile tek vecih olarak okunmuştur. (التَّوْرَةَ) kelimesi ise Kur’ân’da birçok yerde geçmekte ve Kâlûn rivâyetine göre feth ve taklîl olarak iki vecih okunmaktadır. Bu iki kelime dışında Kâlûn rivâyetinde imale veya taklîl bulunmamaktadır.¹¹³ Verş ise her iki kelimeyi de tek vecih halinde taklîl ederek okumaktadır.¹¹⁴

¹⁰⁸ Dâni, *et-Teyşîr*, 172-173; Şâtıbî, *Hirzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 22; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtıbiyye*, 131; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 99-100.

¹⁰⁹ el-Bakara 2/284; Âl-i İmrân 3/129; el-Mâide 5/18-40; el-Ankebût 29/21; el-Fetih 48/14.

¹¹⁰ Şâtıbî, *Hirzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 22; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtıbiyye*, 137; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 99.

¹¹¹ Dabbâ, *el-İdâe*, 28; Mehmet Ali Sarı, “İmale”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/177; Fırat, “İmale”, 52; Temel, “İşkân”, 91; el-Mes’ûl, “el-İşkân”, 96-99.

¹¹² et-Tevbe 9/109.

¹¹³ Binti Muhammed Âşûr, *el-Uşûlû'n-neyyirât fi'l-kırâât*, 102.

¹¹⁴ Kâdî, *Şerhu's-Sirru'l-masûn*, 19; Dâni, *et-Teyşîr*, 249; Şâtıbî, *Hirzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 44; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtıbiyye*, 230; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 58; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 101.

Müellif daha sonra Kâlûn'un, Verş ile "râ" ve "lâm" harflerindeki ihtilafına değinerek Kâlûn'un bu konuda tamamen Hafs gibi okuduğunu ifade etmiştir.¹¹⁵ Yani, Kâlûn, Verş'in fethalı ve dammeli râ'ları ince okuduğu yerlerin tamamında râ harfini kalın okumakta;¹¹⁶ aynı şekilde Verş'in lâ'm'ları tağlîz ederek kalın okuduğu yerlerin tamamında da lâ'm harfini ince okumaktadır.¹¹⁷

2.2.9. (باءات الإضافة) İzâfet Yâ'ları

كَذَاكَ مَحْيَايَ وَلِي فِيهَا أَتَيْتَ أَوْزَعْنِي اسْكُنْ وَمَعِي مِنْ إِحْوَيِ
رَبِّي بِفَصْلَتٍ خِلَافَ نَقْلَا وَلِيُؤْمِنُوا بِي تُؤْمِنُوا لِي وَلِي

İzâfet yâ'sı, isim, fiil veya harfe bitişen zâid müfret mütekellim yâ'sıdır. Kıraatlerdeki izafet yâ'sına dair ihtilaf noktası, vasl halinde harekeli olup olmamasıdır. Harekeli hali için feth/fethalı; harekesiz hali için iskân/harekesiz kavramları kullanılmaktadır.¹¹⁸ Kâlûn ve Verş izâfet yâ'larının bulunduğu birçok yerde ittifak etseler de yedi yerde Kâlûn, Verş'in feth/harekeli okuduğu yâ'ları iskân¹¹⁹ ile harekesiz okumuştur.¹²⁰ Müellif manzumesinde zikrettiği yedi kelimeyi şerhte tek tek ele alıp gerekli açıklamalarda bulunmuştur. Kâlûn'un iskân ederek okuduğu yerler (وَلِي فِيهَا)¹²⁵, (وَحْيَايَ)¹²⁴, (إِحْوَيِ)¹²³, (مَعِي مِنْ)¹²², (أَوْزَعْنِي)¹²¹ ve (لِي)¹²⁷ kelimeleridir.

Müellif buraya kadar Verş ile Kâlûn'un ihtilaf ettiği ve Kâlûn'un tek vecih olarak iskân ile okuduğu yerleri sıralamıştır. Kâlûn yalnızca bir yerde izâfet yâ'sını hem feth hem de iskân ile iki vecih okuyarak Verş ile hem ittifak hem de ihtilaf halindedir. O da Fussilet sûresindeki (وَلَيْتُ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْخُسَى)¹²⁸ âyetindeki (رَبِّي)

¹¹⁵ Kâdî, Şerhu's-Sirru'l-masûn, 19.

¹¹⁶ Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi*, 111.

¹¹⁷ Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi*, 116.

¹¹⁸ Dabbâ', *el-İdâe*, 52; İbrahim b. Saîd ed-Devserî, "Yââtü'l-izâfe", *Mu'cemü'l-mustalahât fi ilmeyi't-tecvîd ve'l-kirâât* (Riyad: Matbaat Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 2004), 182; Leylâ Abdülaziz Ebû Neb'a, "Yâü'l-izâfe", *Mustalahât ilmi't-tecvîd* (Ürdün: el-Mektebetü'l-Vataniyye, 2020), 75.

¹¹⁹ Dabbâ', *el-İdâe*, 45; Fırat, "İskân", 41; Temel, "İskân", 93; Mes'ûl, "el-İskân", 72.

¹²⁰ Kâdî, Şerhu's-Sirru'l-masûn, 20; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi*, 123.

¹²¹ en-Neml 27/19; el-Ahkâf 46/15; Dâni, *et-Teyâsîr*, 461; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 32; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 232; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi*, 341.

¹²² eş-Şuarâ 26/118.

¹²³ Yûsuf 12/100.

¹²⁴ el-En'âm 6/162; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 34; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtibiyye*, 191; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 139; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi*, 211.

¹²⁵ Tâhâ 20/18; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 34; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtibiyye*, 192; el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira, 200; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi*, 308.

¹²⁶ el-Bakara 2/186; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 34; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtibiyye*, 192; el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira, 44; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi*, 155.

¹²⁷ ed-Duhân 44/21; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 34; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtibiyye*, 192; el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira, 290; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi*, 404.

¹²⁸ Fussilet 41/50.

kelimesidir. Feth veçhinde Verş ile ittifak halindeyken iskân veçhinde Verş'e muhalif olmuştur.¹²⁹

2.2.10. (یاءات الروائد) Zevâid Yâ'ları

وَالْيَاءُ أَتَتْ وَاصِلًا إِنْ تَرَنَ وَأَتَّبَعُونَ أَهْلَكُمْ فِي الْمُؤْمِنِ

Zâid yâ, isim ve fiillerin sonuna bitişen ve telaffuzda kolaylık olsun diye hazfedilen yâ'dır. Çoğulu zevâid'tir.¹³⁰ Zevaid yâ'larında kurrânın ihtilaf noktası vasl ve/veya vakf halinde yâ'nın isbât veya iskât edilmesidir. Bu yâ harfine, yâ'nın isbât edilerek okunmasından kaynaklı "yâ zâide" dendiği gibi hazfedilerek okunmasından kaynaklı "yâ mahzûfe" de denilmiştir.¹³¹

Müellif öncelikle Kâlûn'un zâid yâ'sını isbât ederek Verş'e muhalif olduğu yerleri, daha sonra da hafz ederek muhalif olduğu yerleri zikretmiştir.

Kâlûn'un Verş'e muhalefet ederek isbât ile okuduğu iki yer vardır. Bunlar: Kehf sûresindeki (تَرَنَ)¹³² ve Mü'min/Gâfir/Tavl¹³³ sûresindeki (اتَّبَعُونَ)¹³⁴ kelimelerinin sonlarındaki yâ'lardır.¹³⁵ Ancak kelime sonuna eklenen bu yâ'lar yalnızca vasl haline mahsusdur. Vakf halinde Kâlûn da Verş gibi hazfederek okumuştur.¹³⁶

وَحَذَفُ يَاءِ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ رَجَّحَهُ الْحَذَّاقُ عَنْ بَيَانِ

Kâlûn'un zaid yâ'yı hafz ederek Verş'e muhalif olduğu yer ise Bakara sûresinin (الدَّاعِ) ve (دَعَانِ) kelimelerinin sonlarındaki yâ'lardır. Ancak müellif manzumede "رَجَّحَهُ الْحَذَّاقُ/itkan sahiplerinin tercih ettiği" ifadesini kullanarak gelen rivâyetlerde Kâlûn'un, bu iki kelimedeki yâ'yı hazfederek okuduğu gibi ikinci bir vecih olarak isbât ile okuduğunu ama hafz veçhinin râcih,

¹²⁹ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 34; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtibiyye*, 192; *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 283; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 396.

¹³⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâati'l-aşr*, 2/161-162; Dabbâ', *el-İdâe*, 53-56; Temel, "Yâatü'z-Zevâid", 179; Mes'ûl, "el-Yâatü'z-Zevâid", 350.

¹³¹ Fırat, "Yâatü'z-Zevâid", 238.

¹³² el-Kehf, 18/39.

¹³³ Müellif, Mü'min suresinin ismini verirken "bu sureye 'Gâfir suresi' dendiği gibi 'Tavl suresi' de denir" diye şerhte belirtmiştir. bk. Kâdî, *Şerhu's-sirru'l-masûn*, 21.

¹³⁴ el-Mü'min 40/38.

¹³⁵ Kâdî, *Şerhu's-Sirru'l-masûn*, 21.

¹³⁶ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 35; el-Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtibiyye*, 194; *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 190, 278; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 296, 391.

¹³⁷ el-Bakara 2/186.

isbât veçhının ise mercuh bir vecih olduğunu ifade etmiştir. Çünkü bu konuda Kâlûn'un mezhebi yâ'nın yalnızca vasl halinde isbât edilmesidir.¹³⁸

وَاحْذِفْ وَعِيدَ حَيْثُ جَا وَالْبَادِ تُرْدِينَ وَالْتَّلَاقِ وَالْتَّنَادِ
كَذَاكَ يَدْعُ الدَّاعَ مَعَ دُعَاءِ تَسْأَلِنِ فِي هُوْدٍ بِلَا مِرَاءِ
يُكَذِّبُونَ قَالَ يُنْقِذُونَ فَاعْتَرِلُونَ ثُمَّ تَرْجُمُونَ
بِالْوَادِ فِي الْفَجْرِ وَكَالْجَوَابِ نَذِيرٍ بِالْمُلْكِ بِلَا اِزْتِيَابِ
وَكَيْفَ جَا نَكِيرٍ ثُمَّ نَذِيرٍ فِي سِتَّةٍ قَدْ أَسْرَقَتْ فِي الْقَمَرِ
آتَاكَ اللَّهُ بِنَمْلٍ فَقَفِ بِالْحَذَفِ وَالْإِتْبَاطِ أَوْلَى فَاعْرِفِ

Müellif daha sonra zevâid yâ'sı bulunan 18 kelime zikretmiştir. Kâlûn bu kelimelerden 17'inde Verş'e muhalif olarak zevâid yâ'larını hazfederek tek vecih okurken, 1 kelimede ise hem hazf hem isbât ederek iki vecih okumuştur. Yâ'larını hazfederek yalnızca tek vecih okuduğu yerler¹³⁹ (وَعِيد)¹⁴⁰, (وَالْبَادِ)¹⁴¹, (تُرْدِينَ)¹⁴², (الْتَّلَاقِ)¹⁴³, (الْتَّنَادِ)¹⁴⁴, (الدَّاعِ)¹⁴⁵, (دُعَاءِ)¹⁴⁶, (تَسْأَلِنِ)¹⁴⁷, (يُكَذِّبُونَ)¹⁴⁸, (يُنْقِذُونَ)¹⁴⁹, (فَاعْتَرِلُونَ)¹⁵⁰, (تَرْجُمُونَ)¹⁵¹, (بِالْوَادِ)¹⁵², (نَذِيرٍ)¹⁵³, (نَكِيرٍ)¹⁵⁴ ve (وَنَذِيرٍ)¹⁵⁵ kelimeleridir.

¹³⁸ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vecühû't-tehânî*, 35; el-Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtıbiyye*, 196; *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevatıra*, 44; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 155.

¹³⁹ Kâdî, *Şerhu's-sirru'l-masûn*, 23-25; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vecühû't-tehânî*, 35-36; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtıbiyye*, 197-198; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 131-135.

¹⁴⁰ İbrâhîm 14/14; Kâf 50/14, 45.

¹⁴¹ el-Hac 22/25.

¹⁴² es-Sâffât 37/56.

¹⁴³ el-Ğâfir 40/15.

¹⁴⁴ el-Ğâfir 40/32.

¹⁴⁵ el-Kamer 54/6. Müellif nazımda ve şerhte “(يَدْعُ) kelimesinden sonra gelen...” diyerek aynı sûrede bulunan (مُطِيعِينَ إِلَى الدَّاعِ) ve Bakara sûresindeki (دَعْوَةَ الدَّاعِ) âyetlerindeki (الدَّاعِ) kelimeleriyle karıştırılmaması için özellikle dikkat çekmiştir.

¹⁴⁶ İbrâhîm 14/40.

¹⁴⁷ Hûd 11/46. Müellif kelimeyi zikrederken “*Hûd sûresindeki...*” diye belirtmiştir. Çünkü aynı kelime Kehf sûresinin (فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ) âyetinde de geçmektedir ama burada Verş ile Kâlûn yâ'nın isbâtı hususunda muvafıktırlar.

¹⁴⁸ el-Kasas 28/35. Müellif kelimeyi zikrederken kendisinden sonra gelen (إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ وَيَضِيقُ صُدْرِي) bulunmakta ama (يُكَذِّبُونَ) kelimesinden sonra (وَيَضِيقُ) kelimesi gelmektedir. Şuarâ sûresindeki (يُكَذِّبُونَ) kelimesinde ise Verş ve Kâlûn yâ'nın hazfi noktasında muvafıktırlar.

¹⁴⁹ Yâsîn 36/23.

¹⁵⁰ ed-Duhân 44/20.

¹⁵¹ ed-Duhân 44/

¹⁵² el-Fecr 89/9.

¹⁵³ Sebe' 34/13.

¹⁵⁴ el-Mülk 67/17.

¹⁵⁵ el-Hac 22/ 44; Sebe' 34/45; Fâtır 35/26; el-Mülk 67/18.

¹⁵⁶ el-Kamer 54/16, 18, 21, 30, 37, 39.

Kâlûn Neml sûresinin (فَمَا آتَانِي اللَّهُ خَيْرًا)¹⁵⁷ âyetindeki (آتَانِي) kelimesini vasl halinde (آتَانِي) şeklinde fethalı yâ ile tek vecih olarak okumuş ve Verş ile ittifak etmiştir. Ama vakf halinde (آتَانِي) yâ'nın isbâtı ve (آتَانِي) yâ'nın hazfi ile iki vecih olarak okumuş; isbat veçhinde Verş ile ittifak ederken hazf veçhinde Verş'e muhalefet etmiştir.

Müellif bu bahisle usûle dair Kâlûn ile Verş'in ihtilaflı okudukları yerleri sona erdirmiştir.

2.3. (فرش الحروف) Kelime Farklılıkları

Müellif Kâdî, usûle dair ihtilaflı yerleri zikrettikten sonra ferşu'l-hurûf'a dair Kâlûn'un Verş'e muhalif olarak farklı okuduğu yerleri zikretmeye başlamıştır. Ancak iki râvî arasındaki ferşî farklılıkların çok az olması ve her sûrede bulunmamasından dolayı, farklılıkları tek başlık altında zikretmiştir.

سَكَنَ لَهُ وَهُوَ وَهَى حَيْثُ أَتَى إِنَّ بَعْدَ وَاوٍ فَا وَلَا مِ ثَبَّنَا
وَتَمَّ هُوَ يَوْمَ وَجَا بِالْقَصَصِ وَضَمَّ أَنْ يُلَّ هُوَ كَحَفَصِ

Kâlûn'un ferş olarak Verş'le farklı okuduğu ilk yer, zamir olan (هُوَ) ve (هِيَ) kelimeleridir. Kur'ân-ı Kerîm'in hangi sûre ve âyetinde olursa olsun eğer bu kelimelerin öncesinde (و) veya (فَ) yahut (لَ) harflerinden birisi bulunursa Kâlûn, şu âyetlerde olduğu gibi (هُوَ خَيْرٌ),¹⁶¹ (فَهِيَ خَاوِيَةٌ),¹⁶⁰ (فَهُوَ وَلِيُّهُمْ),¹⁵⁹ (وَهُى تَجْرَى بِهِمْ),¹⁵⁸ (وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) gibi zamirlerdeki hâ harflerinin harekelerini düşürerek sakin/cezimli olarak ((هُوَ), ((فَهُوَ), ((وَهُى), ((هُوَ) okumaktadır.¹⁶⁴ Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. O da başına zâid yâ gelmiş (هُوَ) zamiri ile (هُوَ الْحَدِيثِ)¹⁶⁵ gibi âyetlerde geçen (هُوَ) kelimesinin karıştırılmamasıdır. Çünkü bu âyetlerde geçen (هُوَ) kelimesi, başına zâid lâm geçmiş zamir değil; ilk harfi aslî lâm olan, kendi başına müstakil bir kelimedir.

¹⁵⁷ en-Neml 27/36.

¹⁵⁸ el-Bakara 2/29.

¹⁵⁹ Hûd 11/42.

¹⁶⁰ en-Nahl 16/63.

¹⁶¹ el-Hac 22/45.

¹⁶² en-Nahl 16/126.

¹⁶³ el-Ankebût 29/64.

¹⁶⁴ Kâdî, *Şerhu's-sirru'l-masûn*, 26; Dâni, *et-Teyisîr*, 227; Şâtibî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 36; Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi's-şâtibiyye*, 201; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 143.

¹⁶⁵ Lokmân 31/6.

¹⁶⁶ Muhammed 47/36.

Kâlûn'un zamir başındaki hâ'yı cezimleyerek okuduğu yerlerden birisi de Kasas sûresinin (تَمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ)¹⁶⁷ âyetindeki (تَمَّ)'den sonra gelen (هُوَ) kelimesidir. Kur'ân'da yalnızca bir yerde olup başka örneği bulunmamaktadır.

بُيُوتَ كَيْفَ جَا بِكَسْرِ الْبَاءِ مَعًا نِعْمًا اسْكُنْ مَعَ الْإِحْفَاءِ
يَخْصِمُونَ لَا تَعْدُوا فِي النِّسَاءِ وَلَا يَهْدَى مِنْهُ يَبُوءُ نِسَاءً

Kâlûn'un Verş'den farklı okuduğu ikinci ferş (بُيُوتَ) kelimesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de hangi sûre ve âyette olursa olsun; gerek marife (وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا)¹⁶⁸ gerekse nekre (فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا)¹⁶⁹, mansub, mecrur veya merfu her ne şekilde olursa olsun Kâlûn rivâyetine göre (بُيُوتَ) kelimesinin ilk harfi kesralı olarak (بُيُوتَ) şeklinde okunmaktadır.¹⁷⁰

Müellif daha sonra hem iskân hem de ihfa ile iki vecih okunan dört kelime zikretmiştir. Bunlar:

Birinci kelime (نِعْمًا): Bakara sûresi (فَنِعْمًا هِيَ)¹⁷¹ ve Nisâ sûresi (إِنَّ اللَّهَ نِعْمًا بِعِظْمُكُمْ بِهِ)¹⁷² âyetlerinde olmak üzere Kur'ân-ı Kerîm'de yalnızca iki yerde geçen (نِعْمًا) kelimesi ilk vecih olarak iskân ile yani 'ayn harfinin harekesinin düşürülüp yerine cezm getirilmesiyle (نَعْمًا) şeklinde okunmasıdır. İkinci vecih ise (نِعْمًا) kelimesindeki 'ayn harfinin kesrasının ihfa ile okunmasıdır.¹⁷³ Kesranın ihfası demek harekeyi hızlıca seslendirip bir kısmının kaybolmasıdır. Yani harekenin hızlı bir şekilde seslendirilmesinden dolayı, tam olarak telaffuz edilememesidir. Kıraat ilmi literatüründe "ihtilâs" olarak da tabir edilen bu okuma şekli, harekenin tamamının değil, üçte ikisinin telaffuz edilmesidir. Tabii ki bunun doğru ve sahih bir şekilde uygulanması ve ölçülmesi ancak müşafehe yoluyla mümkündür.¹⁷⁴

¹⁶⁷ el-Kasas 28/61.

¹⁶⁸ el-Bakara 2/189.

¹⁶⁹ en-Nûr 24/61.

¹⁷⁰ Kâdî, *Şerhu's-sirru'l-masûn*, 27; Dâni, *et-Teyisîr*, 237-238; eş-Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 40; el-Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi'ş-şâtıbiyye*, 218; Atıyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 155.

¹⁷¹ el-Bakara 2/271.

¹⁷² en-Nisâ 4/58.

¹⁷³ Dâni, *et-Teyisîr*, 245; eş-Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 43; el-Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi'ş-şâtıbiyye*, 227; Atıyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 162.

¹⁷⁴ Dabbâ', *el-Idâe*, 31; Fırat, "İhtilâs", 22; Temel, "İhtilâs", 90; Mes'ûl, "el-İhtilâs", 41-43; Devserî, "el-İhtilâs", 20; Hafeyân, "el-hazf ve'l-ihlâs", *Eşheru'l-mustalehât fi fenni'l-edâi ve ilmi'l-kırâât*, 179.

İkinci kelime (يَخْصِمُونَ): Yâsîn sûresinin (يَخْصِمُونَ وَهُمْ تَخْتَلِفُ أَلْفٌ) ¹⁷⁵ âyetindeki (يَخْصِمُونَ) kelimesidir. Kelimenin (خ) harfi hem iskân ile (يَخْصِمُونَ), hem de fetha harekesinin ihfâsı/ihtilâsı ile (يَخْصِمُونَ) olmak üzere iki vecih okunmaktadır. ¹⁷⁶

Üçüncü kelime (تَعْدُوا): Nisâ sûresinin (لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ) ¹⁷⁷ âyetindeki (تَعْدُوا) kelimesidir. Kelimedeki 'ayn harfi iskân ve fetha harekesinin ihfâsı/ihtilâsı ile (تَعْدُوا) ve (تَعْدُوا) şeklinde Kâlûn'a göre iki vecih okunmaktadır. Verş ise 'ayn harfini tam fethalı olarak (تَعْدُوا) yani harekede ihfa veya ihtilas yapmamaktadır. Dolayısıyla Kâlûn, okuduğu her iki veçhiyle de Verş'e muhalefet etmiştir. ¹⁷⁸

Dördüncü kelime (يَهْدِي): Yûnus sûresinin (يَهْدِي لَأَمْنٌ) ¹⁷⁹ âyetindeki (يَهْدِي) kelimesidir. Bu kelimedede de bir önceki yerdeki ihtilaf gibi yine hâ harfinin iskânı (يَهْدِي) ve fethasının ihfâsı (يَهْدِي) olarak iki vecih bulunmaktadır. Verş, hâ harfini tam fethalı (يَهْدِي) şeklinde okuyarak harekede ihfa veya ihtilas yapmamaktadır. Dolayısıyla Kâlûn, okuduğu her iki veçhiyle de Verş'e muhalefet etmiştir. ¹⁸⁰

Müellif buraya kadar Verş'in tek vecih okuduğu, Kâlûn'un ise iki vecih okuyarak Verş'e muhalif olduğu yerleri zikrettikten sonra Verş'in iki vecih okuduğu ve Kâlûn'un tek vecih okuyarak Verş'e muhalif olduğu yerleri zikretmeye geçmiştir. Bunlar da iki kelimedir:

Birinci kelime Kur'ân'da yalnızca dört yerde geçen (هَأَنْتُمْ) ¹⁸¹ kelimesidir. Kâlûn, tenbih hâ'sı ile hemze arasına elif idhâl edip (هَأَنْتُمْ) şeklinde hemzeyi teshîl ile okumuştur. Verş ise, idhâl etmeksizin hemze'nin teshili ve hemzene'nin elif'e ibdâlî şeklinde iki vecih okumuştur. ¹⁸²

İkinci kelime (أَرَأَيْتَ): Kâlûn, kelimenin başında istifham hemzesi bulunmak kaydıyla (أَرَأَيْتَ), (أَرَأَيْتَ), (أَرَأَيْتَ), (أَرَأَيْتَ) gibi fiilin farklı vezinleri hangi

¹⁷⁵ Yâsîn 36/49.

¹⁷⁶ Dâni, *et-Teyssîr*, 428; Şâtübî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 79; Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi's-şâtibiyye*, 349; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fî'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 331; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 377.

¹⁷⁷ en-Nisâ 4/154.

¹⁷⁸ Dâni, *et-Teyssîr*, 267; Şâtübî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 49; Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi's-şâtibiyye*, 250; el-Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fî'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 106; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 188.

¹⁷⁹ Yûnus 10/35.

¹⁸⁰ Dâni, *et-Teyssîr*, 309; eş-Şâtübî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 59; Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi's-şâtibiyye*, 287; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fî'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 142-143; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 245.

¹⁸¹ Âl-i İmrân 3/66, 119; en-Nisâ 4/109; Muhammed 47/38.

¹⁸² Dâni, *et-Teyssîr*, 252; Şâtübî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 45; Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi's-şâtibiyye*, 235-236; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fî'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 80; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kırâati Nâfi'*, 169.

şekilde olursa olsun ortadaki ikinci hemzeyi teshîl ile okumuştur. Bu teshil veçhinde Kâlûn, Verş ile ittifak halinde olmuş olsa da Verş'in ikinci veçhi olan (أَرَانَتْ) hemzenin elife ibdâli veçhinde ihtilaf etmişlerdir.¹⁸³

وَأَمْدُذْ أَنَا مَعَ كَسْرٍ هَمْزٍ مُوَصِّلًا بِخُلْفِهِ وَقَفَ بِمَدِّ لِلْمَلَا

Kâlûn ve Verş arasında diğer bir ihtilaf noktası Kur'ân'da yalnızca (إِنَّ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ) ¹⁸⁴ (وَيَشِيرٌ) ¹⁸⁵ ve (وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ) ¹⁸⁶ âyetlerinde olmak üzere üç yerde bulunan; kendisinden sonra kesralı hemzenin geldiği (أَنَا) kelimesidir. Kâlûn, vasl halinde uzatarak ve uzatmayarak diğer bir ifadeyle (أَنَا) kelimesinde elif'i isbât ve hazf ederek iki vecih şeklinde okumuştur. Verş tek vecih olarak elif'i hazfederek okumuştur.¹⁸⁷

رَا فُرْبَةً لَامَ لِيَقْطَعَ أَسْكِنَا وَلِيَتَمَتَّعُوا لِيَقْضُوا بَيْنَا

Kâlûn ve Verş'in ihtilaf etiği bir husus da beyitte zikredilen (فُرْبَةً) ¹⁸⁸ (لِيَقْطَعَ) ¹⁸⁹ , (لِيَقْضُوا) ¹⁹⁰ ve (وَلِيَتَمَتَّعُوا) ¹⁹¹ kelimelerinin ilkinde "râ" harfini diğer üç kelimede ise başlarındaki emir lâmlarını Kâlûn'un iskân ederek cezimli okumasıdır.

وَاللَّاءُ حَقِيقٌ هَمْزَةٌ وَأَبْدَلَا هَمْزُ النَّبِيِّ إِنَّ وَإِلَّا وَاصِلًا

Müellif beytin şerhinde Verş'in teshil ederek okuduğu (الْأَلَاءِ) ¹⁹² kelimesindeki hemzeyi Kâlûn'un tahkik ile okuduğunu ifade etmiştir.¹⁹³ Ayrıca şerhte dikkat edilmesi gereken bir husus olarak Nâfi' kıraatinin her iki rivâyetiyle beraber (الْأَلَاءِ)

¹⁸³ Dâni, *et-Teysîr*, 235; eş-Şâtîbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 51; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtibiyye*, 257; a.mlf., *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 126; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi'*, 202.

¹⁸⁴ el-A'râf 7/188.

¹⁸⁵ eş-Şuarâ 26/115.

¹⁸⁶ el-Ahkâf 46/9.

¹⁸⁷ Dâni, *et-Teysîr*, 241; Şâtîbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 42; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtibiyye*, 222; *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 154; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi'*, 94.

¹⁸⁸ et-Tevbe 9/99; Dâni, *et-Teysîr*, 304; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 170; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi'*, 239.

¹⁸⁹ el-Hac 22/15; Dâni, *et-Teysîr*, 372; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 265; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi'*, 319.

¹⁹⁰ el-Hac 22/29; Dâni, *et-Teysîr*, 372; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 266; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi'*, 320.

¹⁹¹ el-Ankebût 29/66; Dâni, *et-Teysîr*, 407; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 306; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi'*, 355.

¹⁹² el-Ahzâb 33/4; el-Mücâdele 58/2; et-Talâk 65/4.

¹⁹³ Dâni, *et-Teysîr*, 417; Şâtîbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 77; Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtibiyye*, 342; Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 315; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi'*, 363.

kelimesinin sonundaki yâ'yı vaslen ve vakfen hazfederek (الَاء) şeklinde okuduğunu belirtmiştir.¹⁹⁴

İhtilafın vaki olduğu diğer kelime ise (النبي) kelimesidir. Nâfi' kıraatinde (النبي) kelimesinin sonu hemze ile (النَّبِيُّ) şeklinde okunurken Kâlûn bu okuyuştan istisna olarak iki yerde¹⁹⁵ hemze'yi yâ'ya ibdâl edip birinci yâ ile idğâm ederek (النَّبِيَّ) şeklinde aynen Hafs gibi okumuştur. Bu durum yalnızca vasl haline mahsus olup vakf halinde hemzeyi tahkik ederek (النبيء) şeklinde okumuştur.¹⁹⁶

وَوَاوُ أَوْ آبَاوْنَا سَكِّنَ مَعَا وَامْدُدْ أَءُشْهَدُوا بِخُلْفٍ وَقَعَا

Kâlûn'un Verş'e muhalefet ettiği bir diğer kelime (أَوْ آبَاوْنَا)¹⁹⁷ kelimesinin başındaki (وُ) kelimesidir ki Kâlûn cezimli okurken Verş, fethalı olarak okumuştur.¹⁹⁸

Müellifin, Kâlûn ile Verş'in ihtilafına dair son olarak zikrettiği kelime (أَشْهَدُوا)¹⁹⁹ kelimesidir. Zuhruf sûresinin (أَشْهَدُوا خَلَقَهُمْ سَكَّنَبْ شَهَادَتُهُمْ)²⁰⁰ âyetindeki sülâsî malûm fiil olan (أَشْهَدُوا) kelimesini Nâfi' kıraati rubâî meçhul fiil olarak (أَشْهَدُوا) şeklinde okumakta ve ikinci hemzeyi teshîl etmektedir.²⁰⁰ Kâlûn kelimeyi, iki hemze arasına "fasıla elifi" idhâl ederek ve etmeyerek iki vecih olarak okumuştur. İdhâl veçhinde Verş'e muhalefet ederken diğer veçhinde Verş ile aynı okumuştur.²⁰¹

Müellif manzumesini Allah'a tazarru ve niyazda bulunarak bitirmiştir. Şerh kısmında ise yine Allah'a dua ve şükür ile beraber, yazmayı tamamladığı tarihi hicri ve miladi olarak zikrederek miladi 28 Kasım 1958; hicri 1378 Cemâziyelevvel ayının 17'si Cuma günü ikindi vaktinde eserini noktaladığını ifade etmiştir.

Sonuç

Abdulfettah el-Kâdî Mısır'ın yetiştirdiği son dönem kıraat âlimlerinin önde gelenlerindendir. Telif etmiş olduğu eserlerden her biri kaynak niteliğinde olup bu

¹⁹⁴ Kâdî, *Şerhu's-sirru'l-masûn*, 30.

¹⁹⁵ el-Ahzâb 33/50,53.

¹⁹⁶ Dâni, *et-Teyisîr*, 227-228; eş-Şâtûbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 37; el-Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi's-şâtibiyye*, 204; el-Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fî'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 318-319; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi'*, 366.

¹⁹⁷ es-Sâffât 37/17; el-Vâkıa 56/50.

¹⁹⁸ Dâni, *et-Teyisîr*, 432; eş-Şâtûbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 80; el-Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi's-şâtibiyye*, 351; el-Kâdî, *el-Budûru'z-zâhira fî'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 333; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi'*, 379.

¹⁹⁹ ez-Zuhurf 43/19.

²⁰⁰ Dâni, *et-Teyisîr*, 453; eş-Şâtûbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 82; Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi's-şâtibiyye*, 357; a.mlf, *el-Budûru'z-zâhira fî'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtira*, 359; Atiyye Kâbil Nasr, *el-Kabesü'l-câmi' li-kirâati Nâfi'*, 400.

²⁰¹ Kâdî, *Şerhu's-Sirru'l-masûn*, 32.

alanla iştigal edenlerin her daim istifade ettikleri başucu eserler niteliğindedir. Kıraat ilmi açısından inceleyip tahlilini yapmaya çalıştığımız bu eser de Nâfi' kıraatinde Kâlûn rivayetinin Verş rivayetiyle ihtilafli okudukları yerlere dair kaleme alınmış tahrirat niteliğinde bir manzumenin şerhidir.

Müellif gerek manzumede gerekse şerhte açık, sade akıcı ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Manzume ve şerh aynı müellifin kaleminden çıktığı için eserin anlaşılma, muğlak herhangi bir yeri bulunmamaktadır.

Eserde müellif, öncelikle her beyitte geçen kelime veya cümleleri parça parça anlamlandırıp ne kastettiğini, neye işaret ettiğini bildirdikten sonra beytin tamamını bir özet mahiyetinde nesir olarak vermiştir.

Konuların tertibi hususunda öncelikle Kâlûn ile Verş'in usûlde ihtilaf ettikleri yerleri daha sonra da ferşte ihtilaf ettikleri yerleri sıralamıştır.

Müellif, zikredeceği ihtilaf noktalarının, Şâtıbî'nin *Hırzû'l-emânî*'sindeki mezkûr ihtilaflarla sınırlı olduğunu ifade etmiş ve kaynak olarak yalnızca *Hırzû'l-emânî*'yi göstermiştir. Dolayısıyla eserde onun haricinde herhangi bir kaynağa atıf yapılmamıştır. Okuyucuların araştırma, karşılaştırma veya tekit etme gibi amaçlarına hitap etmek adına nazımda ve şerhte geçen kelime, ahkâm ve açıklamalar için muteber kaynaklardan tarafımızca dipnotlar verilmiştir.

Müellif manzumeyi şerh ederken nazımda zikretmediği ama nazımın daha iyi anlaşılması ve okuyucunun biraz daha geniş perspektiften bakabilmesini sağlamak adına zikretmekte fayda mülâhaza ettiği meseleler için şerhte “فَائِدَةٌ/fâide” diyerek bazı hususları dile getirmiştir.

Yine manzumede, ihtilaf konusu bir kelimeyi zikrederken onun başka benzer kelimelerle karışmaması veya yapılabilecek muhtemel herhangi bir itiraza açık kapı bırakmamak için kelimenin ya öncesi veya sonrasında benzer yerlerden ayırıcı bir kelime daha zikrederek yanlış anlaşılmanın önüne geçmiştir. Bunu şerh ederken de “*gayyadtus/sınırladım*” ifadesi ile açıklama yapmıştır.

Eser nazmıyla, nesriyle ve içeriğinin sistematığıyla çok mükemmel ve faydalı olmakla beraber hem okuyucuların meselelere tam vukufiyeti hem de istifadeyi kolaylaştırmak için birkaç hususa dair mülâhazalarımızı ifade etmek ve paylaşmak gerekir.

Müellif, manzumenin konusunu üçüncü beyitte “Kâlûn'un Verş'e muhalefet ettiği yerler” olarak ifade etmiştir. Bu ifadede ilk anda anlaşılan Nâfi' kıraatinde, Verş'in asıl ve esas olduğu; Kâlûn'un ise ona muhalif olduğu veya kıraatin merkezinde Verş'in bulunduğu, diğer rivâyetin ise onunla ya mutabık kaldığı veya muhalefet ettiği. Hâlbuki kıraat, Nâfi' kıraatidir. Kâlûn ve Verş her iki rivâyet de bir biriyle eşdeğerdir. Herhangi birisinin diğerine efdaliyeti/üstünlüğü yoktur. Normalde kıraat ilmi kaynaklarında ilk râvî Kâlûn olduğu için manzume “Verş'in Kâlûn'a muhalif olduğu yerler” şeklinde olması gerekirken; “Kâlûn'un Verş'e

muhalif olduğu yerler" diye ifade edilmesinin sebebi muhtemelen Verş rivâyetinin Kâlûn'dan daha çok yaygın, okunan ve bilinen olmasıdır.

Müellif, manzumenin kaleme alınış sebebini, "Kâlûn'un Verş'e muhalefet etmiş olduğu yerleri zikretmek" olarak ifade etmiş ve manzumede ihtilaf noktalarını zikrederek şerhte de izahatta bulunarak meseleleri tahrir etmiştir. Bu yönüyle müellif, eserin yazılış amacına uygun hareket etmiş olsa da "med" bahsinin, medd-i lîn ve medd-i bedel konularında maalesef bu amacın gerçekleşmediği görülmektedir. Şöyle ki: Verş rivayetinde medd-i bedel için kasr, tevassut ve tûl olarak üç vecih bulunurken Kâlûn rivayetinde yalnızca kasr olmak üzere tek vecih bulunmaktadır. Bu konuda Kâlûn, Verş'ten farklı olduğu için manzumede özellikle zikredilmesi gerekirken, Kâlûn için "Hafs gibi okuyor." ifadesi kullanılarak, "Kâlûn'un nasıl okuduğunu öğrenmek isteyen Hafs'a baksın." veya "Kâlûn da Hafs gibi Verş'ten farklı okuyor." denmiştir. Her iki râvinin de farklı okuduğu bu ifadeden anlaşılrsa dahi, Verş'in nasıl okuduğu ve iki râvi arasındaki farklılığın ne olduğuna dair manzumede herhangi bir emare ve işaret bulunmamaktadır. Aynı durum, medd-i lîn için de geçerlidir. Bu mesele, iki râvî arasında büyük bir farklılık olmasına rağmen müellif buna manzumede yer vermemiş ve yalnızca "Hafs ile aynı okumaktadır." demekle yetinmiştir.

Müellif, eserde bahsettiği diğer konuların aksine "izhâr" konusunu manzumede olduğu gibi şerhte de sathi bir şekilde ele almış ve herhangi bir izahatta bulunmamıştır. Manzumede yalnızca "*sakin dâl harfini (د) ve müenneslik tâ'sını (تـ) izhâr et!*" derken; şerhte de "*Kâlûn için (د) edatının sakın dâl harfini sekiz harfte; sakın müenneslik tâ'sını da (تـ) altı harfte izhâr et diye emrettim.*" demekle yetinmiştir. Fakat kast edilen sekiz harf ve altı harfin hangi harfler olduğunu zikretmemiştir. Konunun uzamaması için şerhin kısa tutulmuş olması makuldür. Ancak en azından okuyucunun hatırlaması adına sakın dâl harfinin (د) ve müenneslik tâ'sının (تـ) izhâr edildiği harflerin hangileri olduklarının zikredilmesi kanaatimizce daha uygundur.

Yine aynı konuyla alakalı diğer bir husus; Kâlûn ve Verş bazı harflerin idğâm ve izhârında ihtilaf etmelerine rağmen ne manzumede ne de şerhte bu ihtilaflara yer verilmiştir. Bundan dolayı da manzumeden ve şerhten ilk anlaşılan, Kâlûn ile Verş'in izhâr konusunda tamamen mutabık oldukları ve aralarında herhangi bir itilafın olmadığıdır. Ancak durum, anlaşılandan farklıdır. Çünkü Kâlûn birçok harfin idğâm ve izharında Verş ile mutabık olsa da bazı harflerin izhâr ve idğâmında Verş'e muhalefet etmiştir.

Müellifin ferşî ihtilaflar kısmında zikrettiği Zuhurf sûresinin (أَشْهَدُوا خَلَقَهُمْ سَكَنَتْ) âyetindeki (أَشْهَدُوا) kelimesini Nâfi' kıraati rubâî meçhul fiil olarak (أَشْهَدُوا) şeklinde okumakta ve kelimenin başında fethalı ve dammeli olarak iki hemze bulunmaktadır. Aslında, hemzelerin teshil veya idhâl edilerek okunması ihtilafı kıraat ilminin ferşî değil, usûl meselelerindendir ve daha önce geçen "bir kelime

yan yana gelen iki hemze” bahsinde zikredilmesi daha uygun gözükmektedir. Ancak müellif, ferşî ihtilaflarla beraber zikretmiş ve buna sebep olarak da herhangi bir neden belirtmemiştir. Müellifin bu ihtilafı ferşî olarak zikretmesinin sebebi muhtemelen, kelimenin Hafs rivâyetine göre sülasi olması ve Nâfi’nin rubâî olarak okumasına mebni olsa da ferşte her iki rivâyet ittîfak ettiğî ve ihtilafın usulde olduğı için bu ihtilafın usul meselesinde zikredilmesi eserin isim ve içeriğî açısından daha uygun gözükmektedir. Çünkü eser Nâfi’ ile Âsım kıraatleri arasındaki ihtilafları değil; Nâfi ‘ kıraatinin râvileri arasındaki ihtilafları konu edinmektedir.

Eser, gerek manzum haliyle gerekse şerhte izahat ve beyanlarla kıraat alanına dair çok güzel bir tahrirat örneğî de sunmaktadır.

Sonuç olarak Abdulfettâh el-Kâdî eserleriyle bu ilme çok önemli katkılar sunduğı gibi manzumelerini şerh ederek de bir şerhin nasıl yapılacağına dair çok güzel bir numune ortaya koymuş, bu işin pratiğini öğreterek anlatılan ve öğretilen şeyin ne kadar efradını cami ağıyarını mani olursa o kadar güzel olacağına örnek sunmuştur.

Eser küçük ve kısa bir risale olmakla beraber konusu ve içeriğî ile alana katkısı çok büyüktür. Genelde kıraat ilmiyle özelde Nâfi’ kıraatiyle işigal eden herkesin kesinlikle müstağni kalamayacağı faydalı bir kaynaktır.

Kaynakça/References

- Akkuş, Murat. "Kıraatlerin Tefsire Etkisi (İbn Âşûr Örneği)". *Mütefekkir* 2/3 (Haziran 2015), 151-176.
- Akkuş, Murat. "Mennâ' Halîl Kattân'ın Mebâhis Fî 'Ulûmi'l-Kur'ân Adlı Eserinin Kıraat İlmi Açısından Değerlendirilmesi". *Ulûmu'l-Kur'ân Kaynaklarında Kıraat İlmi*. 219-251. ed. Yaşar Akaslan. Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2019.
- Âl-i İsmail, Nebîl b. Muhammed İbrahim. *İlmü'l-kırâât neş'etuhû ve atvâruhû ve eseruhû fî'l-ulûmî's-şer'iyye*. Riyâd: Mektebetü't-Tevbe, 2000.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbnü'l-Cezerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/551-557. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Altıkulaç, Tayyar. "Kâlûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/287-289. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Altıkulaç, Tayyar. "Nâfî' b. Abdurrahman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/268-269. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Verş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/63. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Bekrî, Abdurrâzık es-Seyyid. *er-Risâletü'l-ğarrâ fî'l-evcûhi'l-mukaddemeti fî'l-edâi 'an'il-aşerati'l-kurrâ*. Kahira: Mektebetü'l-Âdâb, 1991, 18.
- Bennâ, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdilgânî ed-Dimyâtî. *İthâfû fuzalâi'l-beşer fî'l-kırââti'l-erbeate aşer*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- Bermâvî, İlyâs b. Ahmed Hüseyin b. Süleymân. *İmtâu'l-Fudalâ bi Terâcimi'l-Kurrâ fîmâ Ba'de'l-Karnî's-Sâmini'l-Hicrî*. 2 Cilt. Medine: Dârü'n-Nedveti'l-Âlemiyye, 1998.
- Binti Muhammed Âşûr, Emânî. *el-Usûlü'n-neyyirât fî'l-kırâât*. b.y.: Medâru'l-Vatan, 3. Basım, 2011.
- Birişik, Abdulhamit. "en-Neşr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/19-20. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Birişik, Abdülhamit. *Kıraat ilmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 3. Basım, 2018.
- Cermî, İbrahim Muhammed. *Mu'cem ulûmi'l-Kur'ân*. Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 1422/2001.
- Çetin, Abdurrahman. "Dânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/459-461. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Çetin, Abdurrahman. "et-Teysîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/57. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

- Çetin, Abdurrahman. “Şâtıbî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/376-377. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Çetin, Abdurrahman. *Kurân-ı Kerîm’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 3. Basım, 2013.
- Çollak, Fatih. “eş-Şâtıbiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/551-557. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Dabbâ’, Ali Muhammed. *el-İdâe fî beyânî usûlî’l-kırâat*. nşr. Abdulhamid Ahmed Hanefî Kahire: y.y., 1938.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd. *Câmiü’l-beyân fî’l-kırââtî’s-seb’i’l-meşhûra*. thk. Muhammed Kemal Atik. Kayseri: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1999.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd. *et-Teyisîr fî’l-kırââtî’s-seb’*. thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin. Şârika: Mektebetü’s-Sahâbe, 2008, 111-112.
- Devserî, İbrahim b. Saîd. *Mu’cemü’l-mustalahât fî ilmeyi’t-tecvîd ve’l-kırâât*. Riyad: Matbaatü Câmiatü’l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 2004.
- Ebû Neb’a, Leylâ Abdülaziz. *Mustalahât ilmi’t-tecvîd*. Ürdün: el-Mektebetü’l-Vataniyye, 3. Basım, 2020.
- Ebü’l-Ferah, Seyyid Lâşîn - Alemî, Halid b. Muhammed el-Hâfız. *Takrîbü’l-meânî fî şerhi hırzî’l-emânî fî’l-kırââtî’s-seb’*. Medine: Dârü’z-Zamân, 5. Basım, 2003.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Meânî’l-kırâât*. thk. Ahmed Ferîd el-Mezdî. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999.
- Feyizli, Hasan Tahsin. *Kırâat-i Aşere*. Ankara: DİB Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Fırat, Yavuz. *Tecvîd ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Hacıveysizade İlim ve Kültür Vakfı, 2018.
- Hafeyân, Ahmed Mahmud Abdussemî. *Eşheru’l-mustalehât fî fenni’l-edâi ve ilmi’l-kırâât*. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1422/2001.
- Hâfız, Muhammed Mutî’. *el-İmâm şemsüddîn İbnü’l-Cezerî fihris müellefâtihî ve-men terceme leh*. Dübey: Merkezu Cum’a el-Mâcid li’s-Sekâfe ve’t-Türâs, 1994.
- Hâfız, Muhammed Mutî’. *Şeyhu’l-kurrâ el-imâm Şemsüddîn İbnü’l-Cezerî*. Dimaşk: Dârü’l-Fıkr, 1995.
- İbnü’l-Cezerî, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Muhammed. *Şerhu tayyibeti’n-neşri fî’l-kırââtî’l-aşr*. nşr. Muhammed Ali Beydûn. Beyrût: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1997.
- İbnü’l-Cezerî, Ebü’l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali. *Müncidi’l-mukriîn ve mürşidi’t-tâlibîn*. nşr. Muhammed Ali Beydûn. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999.

- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali. *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâtî'l-kurrâ*. thk. G. Bergstrasser. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali. *en-Neşr fî'l-kırââtî'l-aşr*. nşr. Muhammed Ali Beydûn. 2 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- İbnü't-Tahhân, Ebü'l-Asbağ Abdülazîz b. Alî b. Muhammed el-İşbîlî es-Sümâtî. *Mürşidi'l-kârî' ilâ meâlimi'l-mekârî'*. thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin. Şârika: Mektebetü's-Sahâbe, 2007.
- Kâdî, Abdulfettâh b. Abdulganî b. Muhammed. *el-Budûru'z-zâhîra fî'l-kırââtî'l-aşri'l-mütevâtira min tarîkayî's-şâtibiyye ve'd-dürre*. Kahira: Mektebetü Mustafa el-Bâbî'l-Halebî ve Evlâduh, 1955.
- Kâdî, Abdulfettâh b. Abdulganî b. Muhammed. *el-Vâfi fî şerhi's-şâtibiyyeti fî'l-kırââtî's-seb'*. Medine: Mektebetü'd-Dâr, 2. Basım, 1989.
- Kâdî, Abdulfettâh b. Abdulganî b. Muhammed. *Şerhu's-Sirru'l-Masûn fî Rivâyeti Kâlûn*. Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1999/1420.
- Kârî, Abdülazîz b. Abdulfettâh. *el-E'mâlû'l-Kâmîle li's-Şeyhi'l-Allâme Abdulfettâh b. Abdulganî el-Kâdî*. Cidde: Merkezü'd-Dirâsât ve'l-Ma'lûmâtî'l-Kur'âniyye, 2014.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 17. Basım, 2009.
- Mâlikî, Abdolvâhid b. Muhammed b. Ebî's-Sedâd. *ed-Dürü'n-nesîr ve'l-azbû'n-nemîr fî şerhi müşkilât ve halli mukfilât işte mele aleyhâ kitâbü't-teysîr*. thk. Ahmed Abdullah Ahmed el-Mukrî. 4 Cilt. b.y.: y.y., 1990.
- Mersafî, Abdulfettâh es-Seyyid Acemî. *Hidâyetü'l-Kârî ilâ Tecvîd Kelâmi'l-Bârî*. Medine: Mektebetü Tayyibe, 1982.
- Mes'ûl, Abdulalî. *Mu'cem mustalahât 'ilmi'l-kırââtî'l-Kur'âniyye ve mâ yeteallak bih*. Kahira: Dârü's-Selâm, 2007.
- Muhaysin, Muhammed Sâlim. *el-Hadî şerhu tayyibeti'n-neşr fî'l-kırââtî'l-aşr ve'l-keşf an ilelî'l-kırââtî ve tevcîhîhâ*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1997.
- Nasr, Atıyye Kâbil. *el-Kabesü'l-Câmi' li-kırâati Nâfi' min tarîki's-şâtibiyye*. Kahira: Dârü'l-Harameyn, 1994.
- Nasr, Atıyye Kâbil. *Gâyetü'l-mürîd fî ilmi't-tecvîd*. Kahira: y.y, 6. Basım, 1997.
- Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. İshâk. *el-Fihrist*. Beyrut: Dârü'l-Marife, ts.
- Sarı, Mehmet Ali. "İmâle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/177. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

- Seyyid b. Ahmed b. Abdurrahim. *Esânîdü'l-kurrâi'l-aşera ve ruvâtihimü'l-berara*. Cebîl: Mektebetü'l-Fehdi'l-Vataniyye, 2. Basım, 2005.
- Şâhîn, Abdussabûr. *el-Kırââtü'l-Kur'âniyye fî dav'i ilmi'l-luğati'l-hadîs*. Kahira: Mektebetü'l-Hancî, 1966.
- Şâtıbî, Kâsım b. Fîrruh b. Halef b. Ahmed er-Ruaynî. *Hırzû'l-emânî ve vecchü't-tehânî fî'l-kırââtî's-seb'i*. nşr. Muhammed Temîm ez-Zu'bî. Medine: Mektebetü Dârü'l-Hüdâ, 3. Basım, 1996.
- Tavîl, es-Seyyid Rızk. *Fî ulûmi'l-kırâât medhal ve dirâse ve tahkik*. Mekke: el-Mektebetü'l-Faysaliyye, 1985.
- Temel, Nihat. *Kırâat ve Tecvîd İstılahları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.
- Tüccar, Zülfikar. "Ebû Ubeyd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/244-246. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Ubâde, Muhammed İbrahim. *Mu'cem mustalahâtî'n-nahv ve's-sarf ve'l-Arûz ve'l-kâfiye*. Kahira: Mektebetü'l-Âdâb, 2011.
- Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr alâ't-tabakâti ve'l-a'sâr*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf vd. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1988.
- Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl ed-Dimyâtî. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 1427/2006.